

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
פקודי
אדר א' ה'תשע"ד ב'שכ"ה
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

השלמה בעניין כפילת התיבה "באמרם – כאמרם" שבמגילת אסתר, והאם ישנה ראייה לכך מלשון התרגום "במללותהון". והבנת הקרי והכתיב בפסוק זה. מה העניין בקרי וכתוב בתנ"ך, וכיצד שייך לומר "הלכה למשה מסיני" כלפי קרי וכתוב שבנביאים וכתובים.

שלשה מקומות בהם חוזר בו מרן שליט"א ממ"ש בבינה במקרא על מגילת אורה ושמחה.

דברי הנצי"ב בעניין קרי וכתוב.

השלמה בעניין דברי ספר "עלי תמר" בנוגע למנהג התימנים בקריאת תיבת "באמרם – כאמרם".

האם "המדתא" זהו אביו של המן הרשע, האם שייך ה"א הידיעה לפני שם, ביאור המלים "אליעקוב" בשיר "יום שבת שבדיואן, והתייחסות לכתוב בספר אוצר מנהגי עדן בעניין זה.

דברי מרן שליט"א בחשיבות ה"עצרת תפילה" שתתקיים ביום ראשון א' דר"ח אדר ב' בכניסה לעיר ירושלים עיקורת בשל גזירת גיוס בחורי ישיבות לצבא. תשובת מרן שליט"א לשואלים האם צריך לברך "ברוך חכם הרזים" בשם ומלכות, באם יהיו שם ששים ריבוא מישראל.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 371
מספר השיעור בדיסקים – 246

השיעור מוקדש לרפואת איז"ה עליזה בת יוסף,
אמו של ידידנו הרב מירון כהן הי"ו.
המקום ברוך הוא ישלח לה רפואה שלימה, בתוך שאר כל חולי עמו ישראל,
ויעמידה מחליה לחיים טובים ולשלום, ויחזקה ויאמצה בקו הבריאות,
ויקיים עליה מקרא שכתוב מנשים באוהל תבורך, אכי"ר.

השיעור מוקדש לרפואת איזה עליזה בת יוסף, אמו של ידידנו הרב מירון כהן הי"ו. המקום ברוך הוא ישלח לה רפואה שלימה, בתוך שאר כל חולי עמו ישראל, ויעמידה מחליה לחיים טובים ולשלום, ויחזקה ויאמצה בקו הבריאות, ויקיים עליה מקרא שכתוב מנשים באוהל תבורך, אכ"ר.

השלמה בעניין כפילת התיבה "באמרם - כאמרם" שבמגילת אסתר, והאם ישנה ראייה לכך מלשון התרגום "במללותהון". והבנת הקרי והכתיב בפסוק זה.

דיברנו בס"ד בשיעורים הקודמים, לגבי קריאת מגילת אסתר. ברצוני להמשיך בעניין זה, וכמר כן להסביר כמה דיוקים נוספים בקריאה.

הדבר החשוב והחמור הוא, שנהיה מנהג חדש בשנים האחרונות בכמה מקומות, לכפול את הפסוק וַיְהִי בְּאִמְרָם [פְּאִמְרָם] אֱלֹוֹי יוֹם וַיּוֹם, וְלֹא שָׁמַע אֱלֹוִיהֶם וְגו' [אסתר ג', ג' ד.]. הם אומרים, ויהי באמרם אליו יום ויום, וחוזרים ואומרים 'כאמרם אליו יום ויום'. הרי יש שם, קרי וכתיב. כתוב 'כאמרם' בבי"ת, והקריאה היא 'כאמרם' בכא"ף. והרי כידוע, הגמ' אומרת במס' נדרים ודף לו ע"ב, קריין ולא כתיב, וכתיבין ולא קריין, הלכה למשה מסיני. דהיינו, ישנה חובה לקרוא לפי הקרי, ולא לפי הכתיב. מרן השו"ע בהלכות קריאת ס"ת [סי' קמ"א סעיף ח'], בדיני הקורא והמקרא, כותב כך, כל תיבה שהיא קרי וכתיב, הלכה למשה מסיני שתהא נכתבה כמו שהיא בתורה, ונקרית בענין אחר. ומעשה באחד, שקרא כמו שהיא כתובה בפני גדולי הדור ה"ר יצחק אבוהב והר"ר אברהם ואלאנסי והר"ר שמואל ואלאנסי בנו ז"ל, והתרו בו שיקרא כפי המסורת, ולא רצה, ונידוהו והורידוהו מהתיבה. כאן הדבר יותר חמור, כיון שמדובר בקריאת ס"ת. לדוגמא, בפרשת נח כתוב, הוּצֵא [הִיּוּצֵא] אֶתְךָ [בראשית ח', י"ז]. הכתיב הוא 'הוצא', והקרי הוא 'היציא'. א"כ למשל, הוא קרא 'הוצא איתך'. אמרו לו לקרוא 'היציא', אבל אינו רוצה לשמוע, הוא התעקש. ונידו אותו, והורידוהו מן התיבה. מרן מביא זאת רק בספרו שלחן ערוך. אבל בבית

יוסף, מרן לא הביא זאת. זהו קצת חידוש, שהדבר אינו מובא בב"י, אלא מובא רק בשו"ע, שנתחבר לאחר מכן כתמצית הבית יוסף. בכל אופן, כך היה המעשה, בדור שלו.

הרי הר"ר יצחק אבוהב, היה מגדולי ספרד. וזהו אינו רבי יצחק אבוהב, בעל ספר מנורת המאור. ישנם כמה אנשים בשם הזה. למהר"י אבוהב הנז"ל, ישנו פירוש על ארבעה טורים. א"כ, אותם גדולי הדור בספרד, נידו את אותו אדם, בגלל שקרא כמו הכתיב.

הדבר חמור, יותר מאשר במגילת אסתר. כיון שבמגילת אסתר, גם מפני סיבה נוספת. לפחות הם קוראים את שני הדברים, גם 'באמרם', וגם 'כאמרם'. אבל בנ"ד, הוא רצה לקרוא, רק כפי מה שכתוב. הוא בכלל לא רצה לקרוא, כפי הקרי.

צריכים להבין זאת. ראשית, מה קרה לבן אדם הזה? וכי הוא השתגע? עד שהיו צריכים לנדות? דבר שני, למה העניין כ"כ חמור עד כדי כך?

בנוגע לאלה הקוראים במגילת אסתר, גם את הכתיב וגם את הקרי, זהו דבר שהתחדש בזמן האחרון. לא ברור, כיצד הדבר התחיל? אבל ראיתי, כי כמה מגדולי האשכנזים, מדברים על כך. הרי דבר זה, התחיל אצלם במקומותיהם. כמדומני שהיום הדבר מפורסם, בישיבת ליקווד.

אבל למשל, בשו"ת קנין תורה בהלכה וחלק ה' סי' פ"ו, הוא כותב כי מישהו שאל אותו, על דבר שרגיל מאז שלושים וחמש שנה, לקרות הפסוק (אסתר ג', ד') 'באמרם' בבי"ת, וחוזר וקורא 'כאמרם' בכא"ף. וכעת שמע מחכם אחד שגומר כל הפסוק בקריאת באמרם, ואח"כ חוזר עוד הפעם בקריאת כאמרם. ומסופק אם ישנה מנהגו, לקרות ג"כ כל הפסוק, ולחזור עוד הפעם כהנ"ל.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בדיעבד. אולם אנו מדברים, על אלו העושים זאת כ"שיטה", ולכתחילה. [אמנם אפילו לגבי דיעבד, אין הדבר פשוט, וכמו שכתוב בס"ד לקמן. ובל"נ נראה ביתר בשיעורים הבאים, בשם שו"ת זרע אמת וכו'].

ואנו תמהים, מָה רָאוּ עַל פְּכָה, וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם [אסתר ט', כ"ו]?

אינני יודע מיהו המתחיל בזאת, וכיצד הדבר התחיל, אבל אחת מהראיות שלהם, או אחד מהדברים שעוררו אצלם את הספק, הוא לשון התרגום, שכתוב 'פמללותהוין'. זהו הדבר, שעליו הם נסמכים, כי התרגום גרס זאת באות בי"ת.

אבל לפי דעתי, הדבר תמוה מאד. ראשית, הרי ידוע, שבתרגום ישנם שיבושים רבים, אם בניקוד ואם בגירסא, בנוסחאות שלהם. דבר שני, הרי התרגום אינו כותב 'מלה במלה' בדוקא. דהיינו, אם נראה לו יותר, לפי משמעות הלשון, לכתוב זאת בבי"ת, אזי הוא כותב כך. ואכן בדקתי זאת, ומצאתי כי גם בתרגום בעצמו, ישנן כמה חילופי נוסחאות. ישנם הגורסים בכא"ף, 'כמללתהוין'. ו'בתרגום שני', הדבר כתוב במפורש, באות כא"ף. הרי ישנם שני תרגומים, על מגילת אסתר. ישנו תרגום קצר יותר, וגם בו ישנם בנ"ד שינויי נוסחאות. ישנן נוסחאות הגורסות בבי"ת, וישנן נוסחאות הגורסות בכא"ף, כפי שאמרנו. אבל בתרגום שני, שהוא ארוך, בודאי כתוב בכא"ף, 'כד הוון אמדין ליה'.

עלינו לדעת, כי לפעמים מצינו שינויים בתרגום, אפילו בתרגום שלנו שהוא המדויק, אבל גם אצל כולם, בכל הנוסחאות. לפעמים לתרגום היתה גירסא אחרת בפסוק, אבל בקריאת הפסוק איננו מתייחסים אליה. מהרי"ץ זע"א מעיר על כך, כגון בפסוק, וַיִּשְׁלַח עֲזָא אֶל אֲרוֹן הָאֱלֹדִים [שמואל ב' ו', ו]. הפטרת שמיני, אומר מהרי"ץ בכה"ד, הכי גרסינן. ולא גרסינן

והוא עונה לו כך, באמת מעולם לא שמעתי למי שיקרא באמרם פעם ראשונה בבי"ת. מה פתאום לעשות כך? הרי גם הם בעצמם, אינם עושים כך בכל 'קרי וכתוב' שבשאר מקומות, אלא רק בנ"ד. והוא אומר, ולענ"ד דאין לעשות כן, דכאן יש קרי וכתוב, א"כ ההקפדה שלא לקרות כהכתיב וכו', הוא מאריך על כך. הדבר היה חדש ממש. ובהמשך הוא אומר, כי בשלמא לגבי תיבות 'ולהרוג' ו'בפניהם', על כך שמענו כי ישנם חילוקי דעות ושינויי נוסחאות, אבל הדבר אינו כבנ"ד לגבי 'קרי וכתוב'.

בשו"ת שרגא המאיר נחלק שביעי סי' נ"ו, גם אותו שאלו שאלה זאת, לגבי קריאת המגילה. שאל השואל, האם המנהג לומר זאת שני פעמים, פעם 'באמרם' ופעם 'כאמרם'? והוא עונה לו כך, אצלינו חסידי ויזניץ, קורין רק 'כאמרם' בכא"ף, דכיון דזהו עפ"י המוסרה קרי כן, היינו שצריך לקרות ויהי כאמרם. ובסוף הוא כותב, שוב אחר חקירה שמעתי שמנהג צאנו שיקרא שתיים, באמרם וכאמרם.

יוצא בקיצור, הדבר נכנס מקרוב אצל מקצת החסידים, וכן אצל מקצת הליטאים בארה"ב. ולפי מה שהבאתי לכם בשיעור הקודם, כבר מובא בכמה ספרים, כי "יש נוהגים" כך. אבל אינם חוששים, כי אנשים נוספים שיראו כתוב כך, יתקבל הדבר אצלם. הם יגידו, מה איכפת לנו לעשות כך? הכי הרבה, החמרנו? אבל בסוף, מי יודע להיכן נגיע? לכן לכל הפחות, טוב שהם דנו בעניין זה.

בספר ישמח ישראל [דף נ"ו], הובאה שאלה, מה הדין לגבי בדיעבד? דהיינו, אם האדם טעה, וקרא 'באמרם', האם יצא יד"ח? מביא בעל ישמח ישראל בהערה [111], שמעתי בשם הגאון הגרנ"ק, זה הגאון הרב נסים קרליץ שליט"א, המקום ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה בתוך כל חולי עמו ישראל, שבודאי יצא, אפי" אם אמר 'באמרם' במקום 'כאמרם', שאין זה נחשב לשינוי העניין. אבל זהו רק

"את ידו". וטעות נפל בקצת ובין ההפטריות והוסיפו 'את ידו', וסרכא דדברי הימים אטעינהו. אי נמי, אטעינהו לשון התרגום, דמתרגם 'דיה', מה שלא נזכר בפסוק, אפשר דהוא תוספת ביאור, או אפשר דהתרגום היה גורס 'ידו' בפסוק, והקדמונים מעתיקי התרגום בהפטריות השנה לא רצו לשנות גרסתו איך שיהיה עכ"ל. נמצא, כי גם אם היתה לתרגום גירסא כזאת, אבל לנו יש את הנוסחא שלנו בפסוק זה, ולא מפריע לנו מה שבתרגום ישנו נוסח אחר. גם למשל בתרגום בספר משלי, כתוב שם, **אֲשֶׁר אֵין לָהּ קָצִין** [משליו, ז], בפסוק כתוב 'קצין', ונראה מהתרגום שהיה כתוב אצלו 'קציר', שהרי תרגם **חֶצְרָא**. וכבר עמד על כך בשו"ת רב פעלים [ח"א יו"ד סי' נ"ז], ולפי דעתו התרגום נקט כך בדרך דרש. [ועייין עוד מה שכתבתי בס"ד בבניה במקרא על ספר משלי שם, ואכמ"ל].

דוגמא נוספת, בהפטרות זכור (שתבוא עלינו לטובה בעוד שתי שבתות) כתוב, **וַיֹּאמֶר אֲגַג אֶכֶן סֶר מֵר הַמּוֹת** [שמואל א' ט"ז, ל"ג]. והתרגום הוא, ואמר אגג, בבעו רבוני, מריר מותא. נו, תחשבו אתם, כיצד הדבר מסתדר? מהיכן הוא לקח את המלה 'ריבוני'? הרי נראה שהוא מתרגם כאן, מלה במלה? אלא התשובה היא, כי במקום האות סמ"ך בתיבת 'סר', כפי שכתוב אצלנו, היה כתוב אצלו 'שר', בשי"ן שמאלית. וגם הטעמים אצלו, היו הפוכים. במקום 'אכג', סר מר המות', היה כתוב 'אכג שר, מר המות'. לכן הוא תירגם, 'בבעו רבוני, מריר מותא'. גם הטעמים היו שונים אצלו. נו, אז מה? בעת אנחנו נלך לפי התרגום?

יתירה מכך, לפי שיטתם, אם הם רוצים ללכת לפי התרגום, הרי לגבי הפסוק, **וְקָבַל הַיְהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הִחְלוּ לַעֲשׂוֹת** [אסתר ט', כ"ג], כתוב בתרגום זקבילו, ולא שמעתי שמישהו יבוא ויגיד, כי צריך לקרוא זאת פעמיים, פעם אחת זקביל, ואח"כ נחזור ונאמר זקבילו. אלא, שהתרגום מפרש לפי העניין, והדבר אינו מחייב, ואי אפשר להביא הוכחה מן התרגום.

לכן נראה, כי הדבר מוטעה, וצריך להוריד זאת כמה שיותר מהר, כיון שהדבר לא היה מקובל בקהילות ישראל, והדבר מעורר כי כביכול ח"ו ישנן ספיקות במסורת, על דברים שהם ברורים. הניחא לגבי תיבות 'לפניהם' – בפניהם, 'להרוג' – ולהרוג, אני עוד מבין זאת, כפי שהסברנו בשיעור הקודם, כי מסורת הספרים שלהם היתה שלא כפי המסורת הנכונה, לכן לפחות הם תיקנו זאת בקריאה בעל-פה, שמועיל לפי ההלכה בקריאת המגילה. אבל אנחנו, איננו צריכים זאת, לא כאן ולא שם.

עוד דבר שאנחנו צריכים להבין הוא, ראשית, מדוע יש בפסוק זה 'קרי וכתוב'? מה הדבר רומז?

מי שיראה בדברי מהרי"ץ זיע"א ועץ חיים דף ט"ז ע"ב, הוא מסביר זאת לגבי הפסוק שאנו אומרים ב'מזמור לתודה', הוא **עֲשָׂנוּ וְלֹא יָלוּ אֲנַחְנוּ**, עמו **וַיִּצְאֵן מִרְעִיתוֹ** [תהלים ק', ג']. אמנם תוכלו לראות זאת גם ביתר המפרשים, לאורך כל הדרך, בהרבה מקומות. אבל אני מביא לכם כעת רק דוגמא, בדבר המצוי בכל יום, ומהרי"ץ מעיר על כך בספר שמונח לפנינו. הרי בפסוק כתוב, 'ולא אנחנו', וקרינו 'ולא אנחנו'.

דרך אגב, צריכים לשים לב, למשוך את האות וא"ו, שבתיבת "לו". בכדי שיהיה הבדל, בין הכתיב, לבין הקרי. כי אם זה יהיה אותו הדבר, א"כ אין הבדל ביניהם. אתה קורא זאת אותו הדבר. לכן צ"ל, 'הוא עשנו ולו אנחנו', בהארכה בוא"ו. אבל הכתיב, הוא באל"ף, ולא אנחנו. מפרש על כך מהרי"ץ, כתיב באל"ף וקרי בוי"ו, ושניהם נדרשים על נכון. באל"ף פירוש, ולא אנחנו עשינו עצמנו. לא כמו פרעה שאמר, לי יאורי ואני עשיתיני. ובוי"ו, ולו אנחנו, שלו אנחנו. א"כ, זהו הפשט. דהיינו, אל תחשוב כי ל'כתיב' אין משמעות, אלא שגם בו ישנה הבנה.

מעתה בנ"ד, מהו העניין של 'באמרם' – כאמרם? בקרי וכתוב?

שערי יצחק – השיעור השבועי

לדעת, מי הוא צדיק גמור? רק האדם, יכול לדעת זאת על עצמו. אבל הם, לא העריכוהו ולא החשיבוהו כצדיק גמור. אמנם בסופו של דבר אנחנו כבר יודעים, כי משה רבינו התפלל מלמעלה, ומרדכי התפלל מלמטה. אכן הוא היה צדיק גמור, אבל הם לא החשיבו אותו כך. ממילא, זהו ההבדל שבין 'באמרם' ל'באמרם'. דהיינו, 'זיהי באמרם אליו', הם מנסים להגיד לו כל הזמן תשתחוה, תשתחוה, והם חשבו שהוא שומע אותם, את עבדי המלך. רק שהפיתוי לא משפיע עליו למעשה. למרות שהם עושים זאת יום ויום, במשך שנים עשר חודש, מנסים לשכנע אותו, בכל זאת הוא לא קיבל. אבל האמת היתה, שזה היה 'באמרם אליו'. דהיינו, זהו רק כא"ף הדמיון. כלומר, הוא בכלל לא שמע אותם. לא נכנס כלל באזניו. הוא היה צדיק גמור, באופן שיצר הרע בכלל לא עובד עליו, אינו משפיע עליו, הדברים בכלל לא נכנסים באזניו. לכן, הכתיב הוא 'באמרם', אבל הקרי הוא 'באמרם'.

א"כ, יש לנו שני הסברים, להבנת עניין זה.

מה העניין בקרי וכתיב בתנ"ך, וכיצד שייך לומר "הלכה למשה מסיני" כלפי קרי וכתיב שבנביאים וכתובים.

הבאנו את הגמרא במס' נדרים [דף ל"ז ע"ב] האומרת כך, וקריין ולא כתיבין, וכתיבין ולא קריין, הלכה למשה מסיני. לא נאריך בכך. מי שירצה, יעיין בפנים. הגמ' מביאה דוגמאות של פסוקים, מה זה 'קריין ולא כתיבין'? כגון הפסוק בנביא ירמיהו, הִנֵּה יָמִים [בְּאִים] נָאִם יְיָ וּבְנִבְנֹתָהּ הָעִיר לִי יִי מִמַּגִּדֵּל חֲנֻנְאֵל שֶׁעַר הַפְּנֵה [ירמיהו ל"א, ל"ח]. המלה 'באים', היא חסרה. זאת מלה, ש'קריין ולא כתיבין'. כמו־כן נזכיר דוגמא ממגילת רות, וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כָּל אֲשֶׁר תֹּאמְרִי [אֵלַי] אֶעֱשֶׂה [רות ג, ה]. אנחנו קוראים את המלה 'אלי', אעפ"י שאינה כתובה. וכו'. אח"כ הגמ' מביאה דוגמא, ל'כתיבין ולא קריין'. כגון במגילת רות, בפסוק וְעָתָה פִּי אֲמַנֶּם פִּי (אם) גֵּאֵל אֲנֹכִי [רות ג, י"ב]. כתובה שם המלה

בעל מנחת שי, מביא מדרש נחמד על כך. בהתחלה הוא אומר, באמרם כתיב עם ביי"ת, וקרי עם כא"ף, והוא חד מן מלין דכתיבין ב"ת וקריין כא"ף. וסימן נמסר במסורת גדולה וכו'. וראיתי מדרש אחד, כתיב כלשון הזה, באמרם כתיב כאמרם קרי. אמר המן למרדכי, למה אינך כורע ומשתחוה לי? וכי אתה גדול מיעקב זקינד, שהשתחוה הוא ובני ביתו לעשיו זקני עשרים ושתים השתחויות. ארבע נשיו ואחד עשר ילדיו, השתחואה אחת לכל אחד מה, הרי ט"ו. והוא שבע פעמים, הרי כ"ב. תעשו חשבון, ארבע נשים, רחל ולאה זלפה ובלהה, ועוד אחד עשר ילדים, ביחד יוצא חמש עשרה. ויעקב אבינו, השתחוה שבע פעמים, כמ"ש וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו [בראשית ל"ג, ג]. סה"כ יוצא עשרים ושתים השתחויות. וזהו 'באמרם' בבי"ת, 'באמרם' בכא"ף. דהיינו, תצרף את הכתיב והקרי. הם היו טוענים לו, תשמע, למה אתה לא משתחוה? אפילו סב סבך ומשפחתו השתחוו עשרים ושתים השתחויות, ואתה לא מוכן להשתחות אפילו פעם אחת? השיב מרדכי, בנימין זקני לא נולד בעת ההיא, ולא השתחוה ע"כ. הרי כתוב, וְאַחֲרַי נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרַחֵל וַיִּשְׁתַּחוּ וּבְרֵאשִׁית ל"ג, ז', אבל לא בנימין, כיון שעדיין הוא לא נולד בכלל. רחל עדיין לא ילדה אותו. א"כ, אני מזרע בנימין, ולא אכרע ולא אשתחוה. אני טהור וכשר ונקי, אין לי שום שמץ בדבר. וכפי שכבר הסברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק כי תשא ה'תשע"ד], שהיה למרדכי עניין חשוב, לתקן את החטא של'ע"ז, הצלם שעשה נבוכנצאר, ולכן הלך אפילו עד הקצה האחרון. זהו הסבר אחד, ל'קרי וכתיב' שבפסוק זה.

הבאנו הסבר נוסף, והדבר כבר נדפס [בחוברת שערי יצחק שס], לכן אזכיר לכם זאת רק בקצרה. הסברנו, כי האנשים בדורו של מרדכי, ואפילו גדולי הדור, לא חשבו כי מרדכי נמצא במדרגה כזאת גדולה של 'צדיק גמור', בכדי שהוא יוכל להתגרות ברשע. הם ידעו, כי אכן הוא צדיק, אבל לא חשבו שהוא צדיק גמור. איך אפשר

א'ס', אבל אנו מדלגים אותה, וקוראים 'כי גואל'. זהו 'כתיבין ולא קריין'. ועניין זה, הוא 'הלכה למשה מסיני'.

אולם, אנו צריכים להבין, הרי המדובר כאן על מגילת אסתר, וגם על ספר ירמיה, ועל מגילת רות, דהיינו על נביאים וכתובים. א"כ, כיצד אפשר לקרוא לכך 'הלכה למשה מסיני'? בשלמא לגבי התורה, אנו מבינים, כי זאת 'הלכה למשה מסיני'. אבל כיצד הדבר יכול להתייחס, גם כלפי נביאים וכתובים שהיו אחרי משה רבינו ע"ה? ובכלל עלינו להבין, מה העניין בכך?

בנושא זה, ישנן שלש דעות. דעת הרד"ק, ודעת האברבנאל, והדעה המקובלת בכלל-ישראל, כפי שהבאנו מקודם, עפ"י הגמרא והשו"ע.

הרד"ק [בהקדמתו לנביאים הראשונים] כותב כך, לפי שבגלות הראשון, אבדו הספרים וניטלטלו. והחכמים יודעי התורה, מתו. ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו העטרה ל'שנה, מצאו מחלוקת בספרים, והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם. ובמקום שלא השיגה דעתם אל הביור, כתבו האותיות, ולא ניקדו. או כתבו מבחוי. או כתבו בדרך אחת מבפנים, ובדרך אחר מבחוץ. דהיינו, היה בלבול, הספרים ניטלטלו, ולא נשארו החכמים הבקיאים. באו אנשי כנסת הגדולה וראו, כי ישנן חילוקי דעות, וחילופי נוסחאות, א"כ הם אמרו, טוב, נוסחא אחת נכתוב בפנים, ואת השנייה נכתוב בצד. כיצד הם החליטו, מה לכתוב בפנים, ומה לכתוב בצד? מה לכתוב ומה לקרוא? אולי הכוונה היא, כי כך היה להם יותר מסתברא.

הערה מהקהל: אולי הלכו לפי הרוב? תשובת מרן שליט"א: אם היה רוב, לא היתה בעינינו. כי מסתמא, היו מכריעים על פי הרוב. אחריו רבים להטות [שמות כ"ג, ב.]. אבל הם הסתפקו, כיון שלא היה רוב. בכל אופן, זאת דעת הרד"ק.

גם האפודי, ישנו ספר מעשה אפוד, שהיה ג"כ מדקדק, כותב כך, וז"ל השלם עזרא הכהן, ראש הסופרים שם, כל מאמצי כחו, לתקן המעוות. וכן עשו הסופרים הבאים אחריו, תיקנו הספרים בתכלית מה שאפשר. ובמקומות אשר השיגו ההפסד והבלבול, עשו הקרי והכתיב, להיותם מסופקים במה שנמצא.

בא הרב אברבנאל [בהקדמתו לספר ירמיהו] ואומר, כי הדבר רחוק מאד. דברי הרד"ק, אינם מתקבלים על הדעת. אי אפשר לסבול זאת. וכי יכול להיות טעות או הפסד, באחד מארבעה ועשרים ספרי הקודש? לכן הוא אומר, כי ישנה סיבה אחרת. לפי דבריו, ישנם שני דברים ב'כתיב וקרי'. המין האחד, שנמצא מלים זרות, שכתב הנביא כן בכוונה, לטעם הכמוס עמו. לרמוז איזה סוד מסתרי תורה. הנביא כתב בכוונה איזו מלה, על אף שלא היה אמור להיות כתוב כך, אבל היתה לו כוונה לרמוז איזה דבר, ורצונו היה להסתיר זאת. לכן הוא כתב כך, על אף שבעצם הוא התכוון למשהו אחר. כי בפשטות, הוא היה צריך לכתוב מלה אחרת. ולכן הניחם עזרא על מקומם, ושם הקרי מבחוץ, כמו פירוש למלה ההיא להבין אותה כפשטה. מאחר ולא תבין את מה שכתוב, לכן הוא שם זאת בצד, בכדי להסביר זאת. וממין הזה, כל הקרי וכתוב שבתורה. כגון, כתוב בתורה אָבִי הנער [הנְעָרָה] [דברים כ"ב, ט"ז]. כתיב 'נער', וקרינן 'נערה'. כך בד"כ ברוב המקומות. גם בפרשה שקראנו [פקודין] כתוב, על שְׁנֵי קְצוֹתָיו [קְצוֹתָיו] חָפֵר [שמות ט"ל, ד.]. וכן בפסוק, וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ [מִיָּדוֹ] אֶת־הַלֶּחֶת [שמות ל"ב, י"ט], קרינן 'מידו'. א"כ, מדוע התורה כותבת 'מידו'? ישנה סיבה לכך. למה כתוב 'נער', והמדובר על 'נערה'? ישנו טעם כמוס לכך. אבל אם תקרא, 'זלנער לא תעשה דבר', לא תבין מה זה? לכן הוא אומר לך, 'זלנערה'. דהיינו, שזה הוא הפירוש.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הדבר המעניין הוא, כי בעל ספר כבוד התורה, מביא את שלשת הדעות הללו, בפרשת ויקהל על הפסוק 'ואת בריחיו'. הרי שם כתוב 'פְּרִיחוֹ', וקרי 'פְּרִיחִיו'. נראה כי מחבר הספר הוא גברא רבא, אבל הוא כותב דבר חידוש. לדבריו, כל הדעות צודקות, שלשתם צודקים. הוא עושה פשרה, ומסדר זאת כך, משפטי שלושת הגדולים האלה אמת צדקו יחדיו, ולא האחרון סותר דעת שלפניו, ואין סיבת כל אחד על הכלל כולו יצא. אבל יש מהם בסבת מה שהביא הרד"ק, ויש מהם לטעם שנתן הרב אברבנאל, ויש מהם הלל"מ כדעת התלמוד. לפעמים זה כך, ולפעמים זה אחרת. אבל הכל נכון, ושלשתם צודקים. ואברר אמתת הדברים האלה. הן לא צדק החכם אדניהו בכל דבריו, באמרו כי כל הקרי והכתיב הלל"מ הן. כי הראיה שהביא, הוא מעשה לסתור. לפי שבעל המאמר הנזכר בתלמוד, פירש ולא סתם את דבריו מה דעתו, באמרו 'קריין ולא כתיבין וכו'. מה אתה אומר? כי כל הקרי והכתיב, הם הלכה למשה מסיני? ואתה מביא כראיה לשיטתך את דברי הגמ' 'א"כ בוא ונראה, מה כתוב בגמרא. ראשית, הגמ' הביאה רק את הדוגמאות הללו, כגון הנה ימים באים, וכו'. משמע, כי הדבר לא נאמר לגבי המקומות האחרים. אם הביאו רק את המלים הללו, משמע כי זאת ה'הלכה למשה מסיני'. אחרת, למה הם לא הביאו עוד פסוקים אחרים?

כמובן הוא הרגיש, שאפשר לדחות את הטענה הזאת, אפשר לומר שזה 'לאו דוקא', לכן הוא שואל שאלה חזקה יותר, וז"ל, כל אלו שהביאו בגמרא, הוא רק או שחסר מלה שלימה, וצריך לקרותה. או שנוסף מלה שלימה, ואין לקרותה. אבל לא קרי וכתוב, שהמלה שבכתב ישתנה למלה שבקרי, עד שנראה שהכתיב הוא בטעות. דהיינו, הגמ' מביאה דוגמאות, בהם חסר מלים, או יתר מלים. אבל לא כתוב בגמ', 'נער' 'נערה', 'הוצא' 'היצא', 'בריחו' או 'בריחיו'. אין את הדוגמאות הללו. אלא, מביאים דוגמאות של מלה שלימה

ממשיך האברבנאל ואומר, והמין השני, שנמצאו מלות זרות מצד שגיאות הכותב, שלא היה שלם בשלימות דקדוק הלשון והכתיבה. הכותב, לא ידע כ"כ לסגנון ולכתוב, לכן הוא טעה. ועזרא לא רצה לשנות מדברי הנביא דבר, ולכן כתיב הנביא כפי נכונה על הגליון מבחון. מצד אחד, הוא לא רצה לשנות את המקור. אם כתוב כך, נשאר כך. אבל מאידך, בגלל שזאת טעות, לכן הוא כותב לך בצד, את מה שצריך להיות.

כעת תבינו את האיש הזה, שעלה לספר תורה, והתעקש לקרוא כפי הכתיב. הוא לא היה סתם טיפש. לדעתו, בסדר, אתם החלטתם כי אחד מבפנים ואחד מבחוץ, אבל אני מחליט שזהו ההיפך. הרי ישנו כאן ספק, א"כ אני מחליט כך. למה לא טוב להגיד 'הוצא אתך'? וכי חייבים להגיד 'היצא'? אולי היה נראה לו, כי יותר טוב להגיד 'הוצא'.

הדעה השלישית, היא דעת בן אדוניהו, להר"ר יעקב בן אדוניהו, בהקדמה לספר מקראות גדולות. כאשר הדפיסו את ה'מקראות גדולות' בעיר ונציה, הוא כתב שם את ההקדמה. והוא כותב כך, כל הקרי וכתוב, הם הלכה למשה מסיני. אין פה 'חילופי נוסחאות', ולא 'טעויות', ולא 'מלות זרות'. אלא הכל, הלכה למשה מסיני. והוא נשען בזה על מאמר הגמרא בנדרים שהבאנו, אמר רבי יצחק, מקרא סופרים, ועיטור סופרים, וקריין ולא כתיבין, וכתובין ולא קריין, הלכה למשה מסיני.

ואכן, כך מקובל הדבר בדרך כלל. הרדב"ז [בשו"ת ח"ג סי' תקצ"ד] מאריך על כך בתשובותיו, וכותב כי לא תאבה ולא תאמין, שישנן טעויות בנוסחאות. אין דברים כאלה. הדבר ח"ו נותן יד לפושעים, או לצרינו ואויבנו, האומרים כי החלפנו מלים בתורה רח"ל. אלא, הכל זה הלכה למשה מסיני. כך היא ההלכה, לכתוב כך, ולקרוא כך. והסיבה לכך, כי ישנם דברים כמוסים ונסתרים.

החסרה, או מלה שלימה המיותרת. על כך כתוב, שזאת 'הלכה למשה מסיני'. א"כ, כיצד אתה יכול לבוא ולומר, כי הכוונה היא גם על מלה כזאת, שנראה כאילו היא כתובה בטעות? כגון 'את פְּרִיחוּ ואת עמוּדיו', שחייב להיות כי זהו 'זאת פְּרִיחוּ?' הרי לא כתוב על כך בגמרא? מלבד שמאמר התלמוד בעצמו אומר דרשני, לומר על מלה שבכתב או שחסר בספר ירמיה או במלכים, שהוא הלכה למשה מסיני. הרי אתה מדבר על ספר ירמיהו, א"כ כיצד אתה אומר, כי זאת 'הלכה למשה מסיני?' איך אתה מדבר על כתובים, ואומר 'הלכה למשה מסיני?' אמנם, את הקושיא הזאת, אפשר לתרץ. אבל אשאר זאת להמשך, בלי נדר, בכדי שלא לערבב בין הדברים.

והוא ממשיך ואומר, גם הרב אברבנאל צדק במקצת, במה שאמר שמין קרי וכתוב אשר הכתיב מהן בכוונתו, אשר ממין הזה יכול כל הקרי וכתוב שבתורה. כי מי לא יודה, כי הכתיב 'ישגלנה' ו'עפלים', אינם מצד בלבול והפסד, או שגיאה וטעות הכותב. כאשר המלה הכתיב, יש לה כוונתה. הרי כתוב בפרשת כי תבוא, אִשָּׁה תִּאָרֵשׁ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגַּלְנָה [וְיִשְׁכַּבְנָה] וגו' [ודברים כ"ח, לז]. כתוב 'ישגלנה', ואנחנו קוראים 'ישכבנה'. וכן בפסוק, וְכִי בִשְׁחִין מִצְרַיִם וּבְטַחְרִים [וגו' [שם שם כ"ז]. [מרן שליט"א אומר זאת בכינוי, 'יכהו י"י']. כתוב 'ובעפלים', וקרינן 'ובטחרים'. כך גם בנביא, וַיִּשְׁתְּרוּ לָהֶם עַפְלִים [טַחְרִים] [שמאל א' ה', טז]. וכי אפשר להגיד, שישנה פה טעות, או בלבול? אינך יכול להגיד, כי מישהו טעה בכך. כי ישנה משמעות, גם למלה 'עפלים'. וכן ישנה משמעות, גם למלה 'ישגלנה'. המעייין ימצא כי ישנו ויכוח בין המפרשים, מה יותר מכובד להגיד? 'ישכבנה', או 'ישגלנה'? ישנם האומרים, כי יותר מכובד לומר כך. וישנם הטוענים ההיפך, שהדבר בא להוסיף בחומר התוכחה, לומר שהדבר הוא עד כדי כך. אבל יש אומרים, כי הכוונה בכך להעדיף לומר מלה יותר מכובדת. יש שני

צדדים, לעניין הזה. בכל אופן, אי אפשר להגיד שישנה פה טעות. ואף כי מלת 'עפלים' נמצא מלבד התורה בספר הנביא, ג"ג מתוקן בקרי 'טחרים'. גם שם תיקנו זאת. א"כ הוא אומר, כי לא לכך התכוון הרד"ק. כי מה שהרד"ק כתב, שישנן 'חילופי נוסחאות', הדבר אינו יכול להיות על דבר כזה, כיון שזאת בכלל מלה אחרת.

ולגבי מה שהאברבנאל אומר, 'במין השני', כי הנביא לא היה בקי בכתיבה וכו', על כך הוא שואל, כיצד יכול להיות דבר כזה? תשמעו את לשונו, כי הוא כבורח מהגחלים שלא יכזה בהם, והימלט אל יקוד אש. אתה אמרת על הרד"ק, כי לא מסתבר שהעניין הוא כפי דבריו. אבל בסוף, אתה אומר דבר יותר גרוע, שהנביא לא יודע לכתוב רח"ל. לאיפה היגענו? לכן הוא אומר, כי האברבנאל 'שגה במקצת'. ברחת מהגחלים, ונכנסת ליקוד האש. לתוך השלהבת. כי הרחיק לתלות הטעות הנמצא בספר, בכותב המעתיק, וקיים דבר אחר זר ממנו, לתלותו בנביא או בהמדבר ברוח הקודש מחסרון שלימותו בדקדוק הלשון והכתיבה. וכי הנביא שמדבר ברוח הקודש, אינו יודע לכתוב? אינו בקי בדקדוק? לשונו חסר? הדבר לא יכול להיות, ולא בכך המדובר. אבל מאידך, אתה צודק בחלק הראשון, שיכול להיות כי ישנן מלים, שהנביא בכוונה כתבם אחרת, כיון שהוא רצה לרמוז בכך משהו. לכן הוא הסתיר זאת. ומה שכתוב בצד, זהו הפירוש. ובהמשך הוא כותב, אמנם דעת הרד"ק, הוא אשר אין עליה תשובה. אבל לדבריו, ההסבר בדברי הרד"ק הוא כך, שלא כיוון אלא במלת שהקרי הוא טעות בדקדוק הלשון, שבא זכר במקום נקבה, יחיד במקום רבים, והיפכו. או שאותיות המלה הפוכות. כמו, עָרִיו נִצְתָה [נִצְתָה] מִפְּלִי יֵשֵׁב [ירמיהו ב', טז], קרי נצתו. או כמו, בָּאוֹת נִפְשׁוּ [נִפְשָׁה] שְׁאֵפָה רוּחַ [שם שם כ"ד], קרי נפשה. הכתיב הוא 'נפשו', אבל נראה שזאת טעות, וצ"ל 'נפשה'. או שנתחלף דל"ת ברי"ש, כמו לא אעבד [אָעֲבֹד] [שם שם

שערי יצחק – השיעור השבועי

עליהם. לא מה שהרד"ק אומר, ולא מה שהאברבנאל אומר. אלא, הכל הוא הלכה למשה מסיני. כפי שהרדב"ז מסיק בתשובתו, וכותב על כך ממש בתקיפות. לכן, כיון שהתייחסו לכך כ'דעה זרה', א"כ הוא עושה שלא כפי המקובל בעם ישראל, עד כדי כך שהם אפילו מצאו צורך לנדותו, בכדי לעשות זבערת הרע מקרבך. הרדב"ז כותב זאת גם בהלכות תרומות, ובתשובות יש לו תשובה ארוכה בנושא זה.

גם מדברי מהרי"ץ זיע"א [בשו"ת פעו"צ ח"ב סי' קנ"ו], כאשר הוא מדבר על מה שאנו נוהגים, שלא נושמים בין פסוק לפסוק בקריאת מגילת אסתר, לא נאריך בעת על הנושא הזה, אבל הוא מביא זאת בשם ספר מנות הלוי, וגם מהרי"ץ אומר זאת אח"כ בעצמו. ז"ל בעל מנות הלוי, השכל יורה, דכיון דברוח הקדש נאמרה, ודאי נאמרה בפסוק זה, ובפיסוקי טעמים, ובמסורת, ומקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין, כאמתתה של תורה. ומה שנהגו לקרות בלא פיסוק, משום דנקרא איגרת, ודרך איגרת להיות בלא פיסוק. הדרך היא, שבאיגרת לא עושים הפסקות, לא עוצרים, אלא קוראים הכל בבת אחת. הוא מביא את דבריו של ספר מנות הלוי, לא ניכנס לויכוח של מהרי"ץ עימו, הוא דן איתו על דברי האבן עזרא, אבל בכל אופן מהרי"ץ כותב בסוף, מאי דקאמר ראב"ע, דעזרא הפסיקם, לא שהיה הוא תחילת המפסיקים, הלא המה הלכה למשה מסיני, כדאי' בגמ' מגילה דף ג' ע"א, ממאמר הכתוב ויקראו בספר תורת האלדים מפורש וכו'. אלא ששכחום, וחזר עזרא ויסדם. דהיינו, גם מהרי"ץ אוהז בעניין זה, כי הכל הלכה למשה מסיני.

אולם צריכים להבין, כמו שכבר שאלנו, איך יכול להיות הלכה למשה מסיני על נביאים, ועל מגילת אסתר?

כ"ג, קרי אעבור. ומי לא יראה בעיניו פקוחות, כי טעות כאלה יותר קרובים לתלות בסופר המעתיק שלא בהשגחה, מלייחס אותם לנביא או למדבר בלשון הקודש.

ולמען הראותך כי לא הוא לבד האומר כי עזרא וסיעתו מצאו מחלוקת בספרים. דהיינו, אל תחשוב, כפי שנראה לכאורה, שהרד"ק אומר פה דבר קצת חיצוני, דעה זרה, כי אלו 'חילופי נוסחאות'. לכן הוא אומר, אביא לך ראיה וסייעתא מפורשת לדבריו. ישנו מאמר במסכת סופרים [פרק ששי הלכה ד'], א"ר שמעון בן לקיש, שלשה ספרים נמצאו בעזרה. ספר מעונה, ספר זאטוטי, ספר היא. באחד מצאו כתוב, מעון. ובשני כתוב, מעונה אלדי קדם. וקיימו שנים, וביטלו אחד. באחד מצאו כתוב, וישלח אל זאטוטי בני ישראל. ובשנים מצאו כתוב, וישלח את נערי בני ישראל. וקיימו שנים, וביטלו אחד. באחד מצאו כתוב אחד עשר הוא, ובשנים מצאו כתוב אחד עשר היא, וקיימו שנים וביטלו אחד. כאן הלכו, עלפי הרוב. בכל אופן, הוא מביא מכאן ראיה לדברי הרד"ק.

אבל חושבני לפענ"ד, כי אדרבה, הוא מביא סתירה לכך. משום שאדרבה, כתוב רק את השלשה הללו. משמע, כי לגבי הדברים האחרים, לא מצאו שום שינוי נוסחאות. א"כ, למה הם לא הכריעו על פי הרוב, אם היו להם ספיקות בכך? הרי יש להם שני ספרים, שבהם כתוב כך. ולא ימלט שהיו להם שני ספרים, כנגד ספר אחד.

בכל אופן, מכל חילוקי הדעות הללו, אנו בעת מבינים, מדוע נידו את אותו אדם, אשר התחכם וקרא לפי הכתיב. כיון שדעת חכמי התורה, וגם השו"ע בנה זאת עפ"י תשובת הרשב"א, כמובא שם בב"י, כי כאשר ישנו כתיב וקרי, זאת הלכה למשה מסיני. א"כ יוצא, כי כל הדעות האחרות הללו, לפי דעת גדולי ישראל, אינם דעות אשר ניתן לסמוך

יתירה מכך, ישנה קושיא גדולה. הרבה ספרים מביאים, המקור הראשון שלדבר הוא כנראה בזוהר חדש בשיר השירים, ובעל שני לוחות הברית כותב זאת בכמה מקומות, והדבר מפורסם בהרבה ספרים, כי לכל אדם מישראל, יש לו חלק בתורה. ישנה אות אחת בתורה, ששם נמצאת שורש נשמתו. הדבר רמוז במלה, ישראל"ל. ר"ת, יש ששים ריבוא אותיות לתורה. כל אחד ואחד מישראל, נשמתו קשורה עם אותה האות שלו. ולמרות שישנם בעם ישראל יותר מששים רבוא, כבר מדברים כעת על ברכת 'חכם הרזים' (בעצרת הגדולה שתתקיים בעז"ה בירושלם, לרגל הפגיעה הקשה בלומדי התורה בזמנינו), לגבי הרואה ששים ריבוא מישראל, אבל בנ"ד הכוונה היא, שישנם ששים שרשי נשמות. דהיינו, כל אחד אשר נשמתו היתה בהר סיני. בעם ישראל, ישנם ששים ריבוא נשמות. והנוספים, הם הענפים והשרשים. גם החיד"א מביא זאת בספר מדבר קדמות [מערכת "אות ו"], אמרו הקדמונים, ר"ת ישראל, יש ששים ריבוא אותיות לתורה, כנגד ששים ריבוא ישראל. כל נשמה, יש לה אחיזה באות אחת מהתורה הקדושה. לכן ישנו מנהג טוב, ורצוי לנהוג זאת, להתקרב ולראות את האותיות שלתורה. ואם אפשר לראות את המלה המתחילה כשמו, הדבר עוד יותר טוב. אבל אפילו בלא זה, העיקר להתקרב, שיהיה אפשר לקרוא את האותיות בבירור. כי עי"ז, הוא מתקשר עם התורה. הדבר מושך אליו אור גדול, ומחבר אותו עם האות שלו, גם אם אינה נמצאת בדיוק במקום הזה. עצם זה שהוא ראה את האות, נהיה חיבור במקור. ועיין בעניין זה בשיעור מוצש"ק בהר בחוקותי התש"ע].

אבל הדבר פלא עצום. כיצד כתוב, שישנן ששים ריבוא אותיות לתורה? הרי ספרו את כל האותיות שלתורה, ומצאו שישנן הרבה פחות אותיות. הדבר לא נעשה רק בזמנינו, אלא כבר בדורות הקודמים. כבר הרמ"ע מפאנו ועוד גדולים כתבו, כי ישנם אנשים שספרו את האותיות שלתורה, ונמצא כי ישנן כמעט יותר

מחצי. ששים ריבוא, זה שש מאות אלף. ומצאו, כי יש שלוש מאות אלף ושמונה מאות וחמש אותיות בתורה. זהו המספר המדוייק, שכבר עמדו עליו לפני כמה וכמה דורות. א"כ, כיצד להסביר זאת? איך אתה אומר שישנן ששים ריבוא אותיות לתורה?

על שאלה זאת, ישנם כמה תירוצים, אולי נרחיב עליהם בהזדמנות. בכל אופן, הרבה מן התירוצים, נראה כי קשה לקבלם, או שיש בהם הבנות עמוקות יותר. אבל התירוץ שנראה לי הכי חלק והכי טוב, הוא כדלקמן. הרי כתוב, כי הפסוקים בפרשת בהעלותך, וַיְהִי בַּנֶּסֶע הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יִי וַיַּפְּצוּ אִיבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ. וּבְנַחַח יֹאמֶר שׁוּבָה יִי רַבְבוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל [במדבר י', ל"ה ל"ו], הינם ספר בפני עצמו. חז"ל אומרים במדרש, רבי אומר, ספר היה בפני עצמו ונגזז. דהיינו, התורה נחשבת שבעה ספרים. לנו יש חמשת חומשי תורה, אבל במציאות ישנם שבעה ספרים. כמו שהדבר נרמז, כך דורשים חז"ל על הפסוק, חָצְבָה עֲמוּדֶיהָ שִׁבְעָה [משלי ט', א'], שישנם שבעה חומשים בתורה. ספר אחד, אינן בידינו, כיון שהוא נאמר לימות גוג ומגוג, לכן הוא נגזז. הוא מתחיל בפסוק וַיְהִי בְּנִסּוּעַ הָאָרֶץ, ונגמר בפסוק וּבְנַחַח יֹאמֶר. כפי שבהוצאת ספר תורה, אנו אומרים בהתחלה וַיְהִי בְּנִסּוּעַ הָאָרֶץ, ובסוף אנו אומרים וּבְנַחַח יֹאמֶר, כך גם מלחמת גוג ומגוג מתחילה בפסוק וַיְהִי בְּנִסּוּעַ הָאָרֶץ. הרי הם יצאו למלחמות, ביחד עם הספרתורה. כאשר היו מוציאים את הארון, פירושו שזאת התחלת המלחמה. וַיֵּצֵא יִי וַיִּלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם הָלַחְמוּ בַּיּוֹם קָרַב וַזְכֵּרִיהָ י"ד, ג']. [הארכתי על כך בנפלאות מתורתך שם על פסוק הנז' שהוא בפרשת בהעלותך].

נמצא כי ספר וַיְהִי בְּנִסּוּעַ הָאָרֶץ, הוא גם חלק מן התורה, אבל אין לנו אותו, כיון שהוא נגזז. בעזרת ה', הוא יתגלה לנו לעתיד לבוא. והוא המשלים את מניין ששים ריבוא.

לחמשת חמשי תורה. חושבני כי הפירוש הוא, כי למגילת אסתר ישנה חשיבות, כמעט כמו התורה.

על הפסוק שהבאנו מקודם, וקבל היהודים את אשר החלו לעשות [אסתר ט', כ"ג], מעיר מהרי"ץ זיע"א בחלק הדקדוק וז"ל, כן הוא בתגאן, חסר וי"ו. והכי מוכח בזוהר שמות דף קצ"א ע"ב. מדוע הוא כתב זאת? כי ישנם ספרים אחרים, שעשו שם 'קרי וכתוב'. לשיטתם, זקיבלו' כתיב, וקרי זקיבל'. לכן אומר מהרי"ץ, כי אצלינו גם הכתיב, הוא זקיבל'. והוא מציין את הזוהר הקדוש. כעת תשמעו דבר נפלא, ממש הפלא ופלא.

הרי לכאורה, הדבר משונה. מה הפירוש זקיבל היהודים את אשר החלו לעשות? כיצד אפשר להבין זאת? את הפשט? אומר הזוהר הקדוש [שם] כך, בההיא שעתא דנחית משה וקביל אורייתא בלחודוי, כללא דכל ישראל, ואיהו קביל אורייתא בעלמא, ואפילו מגילת אסתר, דכתיב (אסתר ט', כ"ז) וקבל היהודים, וקבלו היהודים מבעי ליה, מאי וקבל? אלא דא משה, דאיהו היהודים, כללא דיהודאי. דהיינו, בנשמתו של משה רבינו, כלולים נשמות כל עם ישראל. א"כ זהו זקיבל היהודים, דהיינו משה רבינו, שהוא כל היהודים. את מה הוא קיבל? את מגילת אסתר. את כל אשר כתב מרדכי, קיבל משה רבינו. מכאן שקיבל משה רבינו את מגילת אסתר. אם כן, הדבר הפלא ופלא. למרות שבפועל משרע"ה לא קיבל רק את מגילת אסתר, אלא גם את הנביאים והכתובים, וכן את כל התורה שבע"פ, וכתוב שאפילו את כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל נגלה לפני משה רבינו, אבל את מגילת אסתר הוא קיבל באופן מיוחד, כיון שהיא בדרגא שלתורה. ואכן במגילת אסתר, ישנם כמה וכמה דינים, שהם כמו שלתורה. ומובא בהרבה ספרים, כי מגילת אסתר, נחשבת כדבר ממוצע. בין התורה שבכתב, לתורה שבעל פה. והסיבה היא, כי הרי מצינו,

וחושבני, כי אפשר לצרף לכך, גם את מגילת אסתר, כי גם היא נכללת בחשבון עם חמשה חומשי התורה. וכפי שבמלה 'ישראל' רמוז כי ישנן ששים ריבוא אותיות לתורה, כך גם הדבר רמוז במלה 'אסתר', כמו שמצינו שזהו ר"ת אותיות ששים תורה ריבוא. דרך אגב, גם מחברים בקריאה בשמחת-תורה את 'לעיני כל ישראל', עם 'בראשית', כי 'בראשית' ר"ת, בספר תורה יש ששים ריבוא אותיות. גם במלה 'בראשית', רמוז הדבר.

הערה מהקהל: זהו סיוע לבעל הלכות גדולות, וכמו הרמב"ם, שמגילת אסתר היא מן התורה? תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. נכון, עכ"פ לגבי הרמב"ם, וכמו שנסביר עוד מעט בעזרת ה'. לגבי שיטת בה"ג, שקריאת המגילה דאורייתא (שהרמב"ם חולק על זה בתוקף) לא מוכרח, כי לדעתו ה"ה גם נר חנוכה שבח והלל זה דאורייתא, ושם לא שייך סיבה זו. ממילא יש לכך הבנה אחרת לפי דעתו, וזה נושא בפני עצמו.

כיצד אנחנו אומרים, כי מגילת אסתר, נחשבת כמו התורה? לכאורה, כיצד אפשר להחשיב זאת כך? אבל אין הכי נמי, בודאי שכן. וכי יש לנו ספר אחר, שיש לו דינים, כמעט כמו של ס"ת? אמנם לא ממש את כל הדינים של ס"ת, אבל יש את חלקם. ישנם דברים, שהמגילה נחשבת כמו ספר, כגון לגבי תפירה בגידים, ושרטוט וכו'. וישנם דברים, שהיא נחשבת כמו איגרת, כגון לגבי מספר התפירות, כמבואר בש"ס ופוסקים.

ואם כבר הזכירו כאן מקודם את הרמב"ם, נקרא את לשונו והלכות מגילה פ"ב הל' י"ח, ומקור הדבר הוא במדרש, ובתלמוד ירושלמי ומגילה פרק א' הלכה ה', כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר, והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה, וכהלכות של תורה שבעל פה, שאינן בטלין לעולם. משוים את מגילת אסתר,

שהמגילה חייבת להיות כתובה על קלף, ועם שרטוט, ותפורה בגידים. מאידך, אין חובה שיהיו לה תגיין. ומה שבס"ת כשר רק בדיעבד, במגילה זהו כשר לכתחילה. למגילה ישנם דינים מסויימים, שהם כמו בספר תורה. מאידך, אם קראנו בס"ת חלק בעל פה, הדבר אסור. א"כ ישנם דברים במגילה, שהם כמו ספר תורה. וישנם דברים, שאינם כס"ת. כיון שהמגילה, היא בדרגא ממוצעת.

הערה מהקהל: גם יש לה רק עמוד אחד. תשובת מרן שליט"א: יפה, נוסף גם את זאת. לס"ת ישנם שני עמודים, אחד בהתחלה ואחד בסוף. ולמגילת אסתר, יש רק עמוד אחד בסוף.

דרך אגב, ישנם כאלה, שאינם עושים עמוד בסוף המגילה, אבל כדאי להשתדל מאד לעשות זאת. כעת עדיין יש זמן, עד יום פורים. כיון שישנם כאלה הסוברים, כי ללא עמוד, המגילה פסולה. כך מובא בספר שלחן גבוה [עייין שע"ה ח"ג (מועדים) סימן קכ"ב סעיף כ"ב, ובעיני יצחק הערה נ"ז]. וכבר פסק מרן השו"ע ואו"ח סי' תרצ"א ס"ב, שצריך לעשות לה עמוד. ועיין בהרחבה בעניין זה בשיעור מוצש"ק ויקהל ה'תשע"א. לכן, לפחות מי שקורא בציבור, בכדי להוציא את הציבור ידי חובה, לפחות שלו תהיה מגילה כשרה לפי כל הדעות. שיהיה עמוד בסופה, בכדי לגלול אותה.

שאלה מהקהל: הכוונה לעמוד ריק? תשובת מרן שליט"א: לא, הכוונה היא לעמוד עץ, כמו בס"ת, שגוללים אותו בזה. כך במגילה, צריך לעשות עמוד עץ בסופה, ולתפור זאת.

שאלה מהקהל: במגילה אצלי יש עמוד עץ, אבל הוא לא בולט החוצה. האם זה מספיק? תשובת מרן שליט"א: לא. צריך שיצא מלמעלה ומלמטה, כדי שהגלילה תהיה באמצעותם.

אחד מחכמי תימן, כתב על המאמר הזה שהבאנו, כי קשה להבין זאת. מה הפירוש, כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר? זהו מאמר שקשה להבינו. אבל תראו, כיצד אחד מחכמינו הראשונים [בפירושו למגילת אסתר] כותב על כך, וז"ל, האימרה הזאת הבהילה הדעות, והפליאה הנפשות. הדבר הבהיל. וכי כל הנביאים עתידיים ליבטל רח"ל? איך יכול להיות דבר כזה? זה דבר מבהיל ומפליא. והוא ממשיך ואומר, וגילתה כל נסתה, וביארה כל נכמס. דהיינו, אדרבה, מאידך, מי שמבין, יבין כי בעצם ע"י הדבר ה'מבהיל' הזה, יתגלה הסוד הכמוס. יש פה דבר עמוק. הלואי שנזכה להבינו.

בכל אופן, זה מה שאנו רוצים לומר, כי למגילת אסתר ישנה חשיבות גדולה, כמעט כמו התורה. ומשה רבינו, קיבל זאת באופן מיוחד. ולכן חשוב מאד, כל פרט וכל דיוק במגילה.

שאלה מהקהל [נלקח מסוף השיעור]: מה התירוץ לקושיא של הלכה למשה מסיני על נביאים? תשובת מרן שליט"א: התירוץ הוא, שהקב"ה מסר למשה רבינו את כל הנביאים והכתובים, וק"ו את מגילת אסתר. וממילא הוא אמר לו 'הלכה למשה מסיני', כי כך צריך לכתוב, וכך צריך לקרוא. הרי משה רבינו, ידע את כל הנביאים והכתובים, ואפילו את התורה שבעל-פה. א"כ הקב"ה מסר לו, כך לכתוב, וכך לקרוא. לכן הדבר נקרא, הלכה למשה מסיני, גם מה שכתוב בנביאים ובכתובים.

הערה מהקהל: זה כמו שישנה גזירה-שוה, מן התורה לנביאים?

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל שם, לא חייבים לומר כך, כי שם אפשר לומר שהגזירה שוה התקבלה מהנביא. והרחבנו כבר על כך בזמנו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

עלול ח"ו להיגרר, ולומר כך בלי כוונה. מזה נגרמו גם שגיאות נוספות דומות, ואכמ"ל. אבל בכל זאת, ברוב המקומות, קראנו זאת במלרע. מאידך, גם אלה העושים זאת מלעיל, אינם עושים זאת בכל המקומות. הדבר הפוך, גם לצד השני. אבל הזמן קצר מדאי, מכדי שניכנס כעת לנושא הזה, צריכים לדבר על כך באופן נפרד.

בכל אופן, לגבי הפסוק 'להתחנך לו', על זה דיברנו כבר בשיעור לשעבר, ואמרתי כי חזרתי בי מעניין זה, ואין צריך לומר 'להתחנך לו', בהארכה בחי"ת. אמרנו, כי הדבר כמו בפסוק 'התהלך נח'. שמקובל, כי ישנה געיא באות ה"א. א"כ, הגעיא הנכתבת, מבטלת את הגעיא שאינה נכתבת. דהיינו, אמנם אנחנו מסכימים, שבמקף עם סגול, קוראים זאת מלעיל. וזאת כעין פשרה, ולדבר זה כבר ישנו מקור. אבל במלה 'להתחנך לו', לא צריכים לעשות מלעיל באות חי"ת, אפילו שישנו מקף, רק בה"א.

אולם מלבד זאת, ישנם שני דברים נוספים, שכתבתי כאן בספר בינה במקרא, וכעת לאחרונה התבוננתי ואני חוזר בי מהם.

ראשית, לגבי הפסוק, בְּהִרְאֵתוֹ אֶת-עֵשֶׂר כְּבוֹד מְלֻכּוֹתָיו וְאֶת-יִקְרַת תְּפָאֲרַת גְּדוּלָּתוֹ וגו' ואסתר א', ד"ג. דרך אגב, לגבי המלה 'יקר', ישנם טועים וקוראים זאת עם הארכה באות וא"ו, כיון שישנו טעם דרבן. אבל זה כיון שאינם יודעים לעשות נכון את הדרבן. קשה להם לבטא זאת באות אל"ף, לכן הם הקדימו והעבירו אותו לאות וא"ו. אבל זאת סתם טעות. למרות כי ישנם כאלה שקראו כך, אל תסמכו עליהם, גם בתיבות דומות. אבל כוונתי, לגבי התיבה 'בהראותו', מקובל לקרוא זאת בגעיא בבי"ת. כתבתי בבינה במקרא כך, קיבלנו הקריאה בגעיא בבי"ת, אבל לא מצאתי כן זולת בספר אחד. ויכול להיות, שישנם עוד ספרים.

שלשה מקומות בהם חוזר בו מרן שליט"א ממ"ש בבינה במקרא על מגילת אורה ושמחה. רציתי להעיר על כמה דברים, במגילת אסתר. השנה רצינו להדפיס מחדש את מגילת אסתר 'אורה ושמחה', במהדורא חדשה עם תיקונים, אולם לא הספקנו. לא היה די זמן, בכדי לערוך את הספר. לכן ברצוני לומר לכם, כי ישנם שלשה דברים, שאני חוזר בי מהם, ואני רוצה שידעו זאת.

בעבר דיברנו [שיעור מוצש"ק נח ה'תשע"ד], על הפסוק, לְבוֹא אֶל-הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן-לּוֹ ואסתר ד', ח"ו. כתבתי כאן בבינה במקרא, ומ"מ נלע"ד שיש להוסיף ולהעמיד קצת בחי"ת מפני המקף והסגול. דהיינו, כתבנו כי חוץ מהגעיא באות ה"א, צריך לעשות געיא גם באות חי"ת, בגלל שישנו מקף.

לגבי עניין זה של מקף, צריך לדבר על כך בנפרד. אבל העיקר הוא, שאנחנו סוברים, כפי הקריאה שקראו גם בבית הכנסת שלמהרי"ץ, שכאשר ישנו מקף, לא עושים זאת מלעיל. כך גם קיבלתי את הקריאה מאבא מארי זצ"ל, ולא שמעתי מעולם מי שיקרא, מִפְתִּיחַ וְהָרַג וְאַבְדָּן ואסתר ט', ה"ג, מלעיל במי"ם. וכן בפסוק פְּרִי-פֶסֶף ואסתר ג', ט"ו, מלעיל בכא"ף. אלא, קוראים זאת מלרע. ועיין בהרחבה בעניין זה, בשיעור מוצש"ק מוצש"ק משפטים ה'תשע"ג ומוצש"ק נח ה'תשע"ד.

שאלה מהקהל: הדבר הוא כך בכל מקום? כלומר, קבלת קריאה זו?

תשובת מרן שליט"א: כך קיבלנו ושמענו כמעט בכל מקום. אבל אגיד לכם מה שקרה. פשוט נהיה בלבול. לפעמים, כאשר אתה שומע אנשים שקוראים אחרת, הדבר נכנס לך בלי כוונה בשגרת הלשון. כיון שתמיד, ההרחקה שלתנועה, זהו דבר שנקלט, אפילו בלי כוונה. כגון בפסוק, נִשְׁפַּעֲלִי ובראשית כ"ד, ז"ג, אם תשמע זאת עם הארכה בנו"ן, הדבר נקלט יותר. אם תשמע את הקריאה הזאת, אתה

דבר שני, בפסוק **לְהֵבִיא אֶת־וְשֹׁתֵי הַמִּלֶּכֶה לְפָנָיו וְלֹא־בָאָה** [אסתר א', י"ז], כתבתי שם בבינה במקרא כך, המנהג פשוט לקרות הוי"ו בגעיא, וכן נמצא בהרבה ספרים כתיבת יד.

אבל היום, אני חוזר בי גם משני הדברים הללו. (בשיעור הבא נסביר בל"נ כי לא מזה חזרתי בי, אלא מהגעיא שבפסוק **וְהִקְרַב אֵלָיו** [אסתר א', י"ד]). ברוך ה', אני קורא את המגילה בציבור כבר יותר מארבעים שנה. מגיל שמונה־עשרה בערך. א"כ כנראה, בן ארבעים לפינה ואבות פ"ה משנה כ"א, ורק עכשיו הבנתי זאת.

אנחנו צריכים להגיד את האמת. אנו נמצאים בבית המדרש שלמה־רי"ץ זיע"א, ויש לנו שיטה.

מי ששם לב, בפרשת השבוע שקראנו [פקודין] כתוב, **וְאֶת־הָאֱלֹף** [שמות ל"ח, כ"ח], כותב על כך מהרי"ץ בחלק הדקדוק, בתאג אחד מצאתי הוי"ו געי. ואנחנו נוהגים לקרוא כך, ולא משנים. כיון שלפחות ישנו תאג אחד, בו כתוב כך. אתם יודעים, הש"ך אומר ביורה דעה, כי לפעמים ישנו מנהג, הנסמך על דעת פוסק אחד. אותו הדבר כאן, לפחות ישנו תאג אחד, שבו יש געיא באות וא"ו של מלת זאת האלף. אבל בנ"ד, לגבי 'בהראותו', אין אפילו תאג אחד, שיש בו געיא. אכן, ישנם תכאליל, שכתבו את הגעיא הזאת.

אבל מן השמים, בסייעתא דשמיא, הבנתי בעצם מה קרה כאן. וכמרכן, בעוד כמה וכמה דברים דומים. כלומר, מדוע לפעמים שגור בפי האנשים, גירסא אחרת? התברר לי, כי לא לחנם הדבר בא אלינו. דהיינו, כיון שמצד אחד, בתיגאן המוסמכים, ובכל מה שמתקשר עם בן אשר וכו', אין את הגעיות הללו בכלל. אבל מאידך, בקריאה שבעל־פה, יש לנו כמה דברים, אשר אינם נמצאים בספרים. וההסבר לכך, הוא פשוט מאד. במסורת שבעל־פה, יש

לנו את הקריאה הבבלית הישנה. כפי שבתורה שבע"פ, אנו קוראים את הפתח הגנובה שהיא בסוף מלה, כדלקמן, קיטע, פוחח, ממרת, וכדומה. זהו נוסח השיטה הבבלית. כך היתה הקריאה במקור, גם בספר תורה, דהיינו בתנ"ך. אבל, מאחר שאבותינו קיבלו את הקריאה של בן אשר, שהיא נחשבת וידועה כקריאה יותר מדוייקת, א"כ אנחנו סומכים על כך, אפילו שזהו נגד המסורת. אולם כל זה מדובר, בתורה שבכתב, דהיינו בספרים המנוקדים. המסורת הישנה, נשארה לנו בתורה שבע"פ. אבל כעת שמתברר, ויש לכך ראיות בספרים, כי כנראה בקריאה הבבלית, היתה געיא בתיבת 'בהראותו'. א"כ מה נפשך, אנחנו צריכים להחליט, לפי איזו קריאה אנחנו צריכים ללכת? האם לפי הקריאה של־בבלים, או לפי הקריאה של־בן אשר, שהוא טברני, מארץ ישראל.

מהרי"ץ כותב [בשו"ת פעו"צ ח"א סי' י"ד], לגבי תיבת **מִחֶלֶת** [בראשית כ"ח, ט'], כי אם בעניין חסרות ויתרות, דהיינו בדברים הפוסלים בס"ת, אנחנו הולכים לפי התיגאן, א"כ ק"ו כי על הנקודות. מאידך, יש לנו כמה וכמה דברים, ישנן געיות הכתובות בתיגאן ובספר בן אשר, ואיננו עושים אותם, כי אינם לפי המסורת שלנו. א"כ יוצא, כי בסוף אנחנו ארכביה אתרי ריכשי [ב"ב דף קנב ע"א]. מצד אחד, אנחנו רוצים לעשות את הגעיות שיש לנו במסורת. כגון בפסוק, **נְזַפְרִים וְנַעֲשִׂים** [אסתר ט', כ"ח]. רבים לא קראו כך, עם געיא באות וא"ו. לא היה מקובל לקרוא כך. וישנם עוד כמה דברים כאלה. למשל, תבדקו זאת, אינני יודע אם תמצאו עוד זקנים, או מי שעדיין זוכר זאת, הם יאמרו לכם, כי תמיד אמרו 'חודש אָדָר'. לא אָדָר, בדל"ת רפויה. כך גם נשאר לנו בתיקון פורים, וכך הדפיסו גם בסידורים. גם במשנה אנחנו קוראים כך, באחד באדר משמיעין על השקלים [שקלים פ"א משנה א'], וכן בשאר מקומות. אבל קראו כך גם בקריאת המגילה. וכן לגבי שם אביו של־המן, הַמְּדָתָא [אסתר ג',

שערי יצחק – השיעור השבועי

לכן, כפי שאמרתי, צריכים לתקן את הדבר. וזאת כיון שאנחנו סוברים, כי המסורת של בן אשר, היא היותר מדוייקת.

זוהי שיטתו הברורה של גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א, ואין לנטות ממנו. התיגאן הם עיקר. אם כתוב בתכאליל אחרת, הם מוסמכים פחות מן התיגאן. סופרי התיגאן מומחים ודייקנים, כי הספרים האלא צריכים מומחיות ודיוק רב, חסרות ויתרות וכו'. וקל וחומר התכאליל האחרונים שהם רק מלפני שלש מאות שנה או מאתים.

בתורה שבעל-פה אנחנו נשארים עם המסורת הישנה, כגון 'אָדָר', דל"ת דגושה, מְמַרְתָּ, מְטַבֵּעַ, וכל כי האיי גוונא. מי כהחכם, ומי יודע פשר דבר.

דברי הנצי"ב בעניין קרי וכתוב.

לגבי מה שאמרתי מקודם, בקשר להבנת עניין 'קרי וכתוב', חוץ משלושת הדרכים והפירושים שאמרנו, ברצוני לומר לכם פירוש מעניין, שכותב הנצי"ב מואלאזין, בביאורו 'ברכת הנצי"ב' על המכילתא [ריש פרשת יתרו]. והוא כותב שם דבר חידוש יפה.

הרי הרמב"ן שואל, למה כתוב בפסוק, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד [דברים ו', ד']. בספר דברים, משה רבינו, מדבר תמיד לעם ישראל בלשון 'יְיָ אֱלֹהֵינוּ'. א"כ למה כאן, משרע"ה אומר 'אלדינו'? אומר הנצי"ב על כך, מזה מבואר כדרשת חז"ל במס' פסחים פרק מקום שנהגו [דף נו ע"א], שפסוק הזה נאמר בימי יעקב ובניו לפני מותו. משום הכי כתיב בתורה באותו לשון עצמו שאמרו יעקב ובניו, ונכתב בתורה עפ"י ה' ביד משה. דהיינו, השבטים אמרו זאת ליעקב אבינו, יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד. וכאשר משה רבינו בא לכתוב זאת בתורה, הוא כתב זאת כפי שהיה בעבר, כיון שהוא אינו הראשון שאמר פסוק זה. הפסוק הזה, כבר היה בעבר, לכן הוא לא שינה ממה שהיה מקודם.

א"ו, קראו זאת במלרע. וכן בְּעֵת־הַהִיא ואסתר ח', ט"ו, לא עשו געיא. מאידך, יש הרבה דברים שעשו כחלק הדקדוק, כגון שֶׁשָּׁגוּ ואסתר ב', י"ד, גימ"ל רפויה.

יוצא, כי אנחנו צריכים להחליט, כיצד ללכת? האם לפי הקו הזה, או לפי הקו השני? אי אפשר לקחת דברים, גם מכאן וגם משם. כי בסופו של דבר יוצא, שאנחנו מערבבים שני מסורות, שתי שיטות. למשל בפסוק, פָּגַד אֶת־אֶבְיָהּ וְאֶת־אִמָּהּ [שמות כ', י"א], רוב הציבור קורא וְאֶת־אִמָּהּ, בגעיא באות וא"ו, אולם אין געיא בשום תאג, וגם לא בשום ספר. מאיפה באה הגעיא הזאת? אבל כולם קוראים כך. על כרחיך, שכנראה הדבר בא מן המסורת הבבלית.

זוכרני, כי שאלתי בזמנו את כמהר"ר יחיא אלשיך זצ"ל, והוא אמר לי, כן, רוב העולם אומרים וְאֶת־אִמָּהּ, אבל אנחנו לא קראנו כך, ואינני יודע על מה הם סומכים. אולם חייב להיות, מסתמא שישנו איזה שהוא מקור לכך. אבל, איננו יכולים לקבל זאת, ולסתור את עצמנו. כיון שאם אנחנו נלך לפי השיטה הבבלית, אזי אנו צריכים להוריד דברים אחרים. וכיון שאנחנו יודעים, כי ספרי התיגאן הולכים לפי בן אשר, וזוהי למעשה שיטת מהרי"ץ זיע"א, א"כ ישנם דברים שאנו חייבים להורידם. ממילא, גם בתיבות הללו, כגון בתיבת הַמְּשֻׁרְתִים ואסתר א', י". כנראה שלפי השיטה הבבלית, כך קראו, ויוצא שהמ"ם בשוא נע. הדבר בהחלט יכול להיות. ואכן, הם בכמה עניינים אינם מופרכים מעיקרם. אבל מצד שני, אי אפשר לקבל את שני הדברים ביחד.

שאלה מהקהל: למה לא נאמר בפשטות כי "העולם טועים", כמו שכתב מהרי"ץ בכמה מקומות?

תשובת מרן שליט"א: כי לא סתם הם טועים. יש סיבה שגרמה לכך. כגון הָאָדָם הָאָדָם ובראשית כ"ה, ל"ג, החליפו בין הראשון לשני.

ואפילו אם המשמעות אינה משתנה. וכך דעתי העני נוטה.

אבל כפי שהבאנו בשיעור הקודם, הוא מביא פה כך, אכן נודעתי מאת המופלא סופר מובהק רבי עזרא קרח נ"י מפה, שבתומן הספרים חלוקים במלה זו. שיש שכתוב בהם באמרם, ויש שכתוב בהם כאמרם. ובהתאם לזה, יש שקורין בציבור באמרם, ויש כאמרם. אולם הרוב כתוב במגילות שלהם באמרם, וקורין כאמרם. ושמעתי כאן בביהכנ"ס של עולי עדן, שקראו לפי קבלתם, באמרם. באופן שלפי ספרי תימן אלו, אין קרי וכתוב, אלא שהספרים חלוקים בזה. כמו במלה לפניהם- בפניהם. להרוג- ולהרוג.

א"כ נראה, שאף לפי הספרים שלנו שכתוב 'באמרם' וקרינן 'כאמרם', מ"מ בדיעבד אם קרא באמרם, אינו חוזר. שהרי יש שאפילו במלות שהלשון והעניין משתנים, אינו חוזר. וא"כ יש לסמוך במלה זו וגם לאשכנזים וספרדים] בדיעבד על ספרי וקבלת תימן, שאין כאן קרי וכתוב, אלא שהספרים חלוקים בזה. א"כ, הם סיבכו פה את העניין הזה.

אבל כבר אמרנו אז, כי גם אם ישנם כאלה שקראו כך, כנראה אלו עמי ארצות. אי אפשר לסמוך על כך. ולפי מה שביררתי עם כל הרבנים ובכל הספרים, לא מצאתי אחד שיסכים עם הדבר. לקרוא לכתחילה 'באמרם'? בודאי שלא נשמע דבר כזה. ואפילו כלפי העדנים, אכן הדבר מובא בספר אוצר מנהגי עדן, אבל אח"כ כותב בעל ספר עלי תמר, כי בבית הכנסת שלהם 'שערי ציון' בעיר ת"א, הם אכן קראו 'כאמרם'.

האם "המדתא" זהו אביו של המן הרשע, האם שייך ה"א הידיעה לפני שם, ביאור המלים "אליעקוב" בשיר "יום שבת שבדיואן, והתייחסות לכתוב בספר אוצר מנהגי עדן בעניין זה.

כעת אומר הנצי"ב כך, ונראה דמזה הגיע כמה קרי וכתוב בנביאים וכתובים, באשר היה מקובל מכבר בזה הנוסח, וכשהגיע לכתבו לפי העניין, נדרש לעשות איזה שנוי במקרא זה. ובא הנוסח הישן בכתוב, ושניהם עומדים להידרש, באשר כי בשני העתים נאמרו ברוה"ק. דהיינו, הם כתבו דברים, שחלקם כבר היו בדורות שעברו. אבל לפי העניין, הנביא שכותב זאת כעת, היה צריך לשנות איזו מלה. לכן הוא הביא שתי הנוסחאות, את הנוסחא הישנה, ואת הנוסחא החדשה. כי שני הדברים, אמתיים ונכונים. שניהם עומדים להידרש, כיון ששניהם נאמרו ברוה"ק. א"כ, הכתיב זאת הנוסחא הישנה, שאותה אמר בעבר הנביא על פי רוח הקודש, והיו להם כוונות מסוימות בכך. אבל כעת, לפי העניין, היה צריך לשנות זאת, ולכן הם כתבו מלה אחרת. הפירוש הפלא ופלא. אפשר אולי גם לקבל את הפירוש הזה, רק לגבי חלק מ'הקרי וכתוב'. אבל בכל אופן, הדבר החשוב הוא, שזאת אינה טעות וכדומה, אלא שהדבר נאמר ברוח הקודש.

השלמה בעניין דברי ספר "עלי תמר" בנוגע למנהג התימנים בקריאת תיבת "באמרם- כאמרם".
נחזור לעניין של 'באמרם - כאמרם'. בעל ספר עלי תמר ועל הירושלמי מס' מגילה עמ' פ"ג, דן על השאלה שדיברנו מקודם, מה הדין לגבי בדיעבד, אם קרא 'באמרם' במקום 'כאמרם'? האם צריך לחזור ולקרוא 'כאמרם'? הוא אומר, היה נראה בהשקפה הראשונה שחוזר, כדן הקורא לפי הכתיב. דהיינו, הרי ישנה הלכה למשה מסיני, שצריך לקרוא 'כאמרם'. חייב להיות בזה 'קרי'. זאת הלכה למשה מסיני. א"כ כיצד בדיעבד יצא ידי חובה, אם קרא 'באמרם'? הוא אינו מסכים עם הסברא שאמרנו מקודם, שהדבר אינו משנה את המשמעות. לפי דבריו, הדבר לא פשוט. אכן אם אין שינוי משמעות, הדבר אינו מעכב, אבל יש פה עניין של 'קרי וכתוב', ישנה 'הלכה למשה מסיני' לקרוא אחרת. לכן נראה לו, כי הדבר מעכב,

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל למעשה, כתוב שם, כי שמה היה 'מדתא'. אבל חושבני שזאת טעות. כיון שלא יכול להיות, ששמה היה 'מדתא', בלי ה"א. כי אם כן, מה, וכי זאת ה"א הידיעה? 'המדתא'? הרי לא מצאנו שום מלה כזאת. למשל, פרעה, לא מצאנו שיגידו 'הפרעה'. אין ה"א הידיעה. וכן נבוכדנאצר, לא כתוב 'הנבוכדנאצר'. או להבדיל, אברהם, לא אומרים 'האברהם', או 'היצחק'. יש רק 'הראובני', 'השמעוני', 'הזבולני', כלפי הכינויים. אבל ה"א הידיעה, אינו מצטרף לשם.

מדוע אני אומר זאת? כיון שבספר הזה, אוצר מנהגי עדן, הוא דן בדבר הקשור לדיואן. יש לנו בשירי שבת, איזו מלה, שהמתבונן בה לא יבינה. בשיר יום שבת תשמח מאד נפשי, כתוב שם כך, אֵל יַעֲקֹב, הֵם כִּירָה אֱלֹאִמָה. אֵל יַעֲקֹב, הַכּוֹנֵנָה לַיעֲקֹב אֲבִינוּ. הֵם כִּירָה אֱלֹאִמָה, הֵינּוּ מִבְּחַר הָאוֹמוֹת. אֲבָל לְכַאוֹרָה, הֵינּוּ חוֹשְׁבִים כִּי 'אֵל יַעֲקֹב', פִּירוֹשׁוֹ 'הַיַּעֲקֹב'. אֲבָל כִּפִּי שְׂאֵמְרָנוּ, לֹא יִכּוֹל לִהְיוֹת דָּבָר כֹּזֵה. אֲמֵנָה תְּמִיד בְּלִשׁוֹן עַרְבִי, הַמְּלָה 'אֵל', הִיא כְּמוֹ ה"א הידיעה אֲצִלֵּנוּ. לְמִשְׁלַל, כְּשֶׁרוֹצִים לְהַגִּיד 'סִפְרָ', אֹמְרִים בְּעַרְבִית 'פֶּתְאֵב'. וְכִשְׁרוֹצִים לְהַגִּיד 'הַסִּפְרָ', אֹמְרִים 'אֱלֶפְתְּאֵב'. וְכֵן בְּמִלָּה 'כּוֹרְסִי', דֵּהֵינּוּ כְּסָא, וְאִם אֹמְרִים 'אֵל כּוֹרְסִי', זֶה בְּה"א הידיעה. זֶהוּ אוֹתוֹ הַבְּסִיס, כְּמוֹ בְּלִשׁוֹן הַקּוּדֵשׁ. הָאוֹת ה"א, זֶהוּ שֵׁם ה'. וְאֲצֵלָם שֵׁם ה', הוּא "אללה", א"כ תחילת שם ה' הוא "אל", לכן הם משתמשים במלה 'אל', בתורת ה"א הידיעה.

כתבתי בס"ד בקונטרס שירת יצחק ונדפס בהערות שבסוף דיואן "נעימות שיר", דף רמ"ב, כי 'אל יעקוב', אין הכוונה 'היעקב', אלא שושלת יעקב. זרע יעקב, צאצאי יעקב. דהיינו אנחנו בני ישראל זרעו, הם מבחר האומות. ולפיכך דקדק אאמו"ר זצ"ל, כך שמעתי מפיו, והורה לנו להאריך תנועת הפתח בקריאת תיבת "אל" שבכאן, ולהפרידה מעט מתיבת "יעקוב" שאחריה. כלומר, לא לקרוא

לגבי המלה 'המדתא', ברצוני לומר לכם, מה שכותב על כך רבינו נתנאל בן ישעיה, בפירושו על מגילת אסתר [מובא גם בתו"ש על מגילת אסתר עמ' צ"ג]. אנחנו חושבים, כי זהו שם אביו של המן. אבל הוא אומר, דבר חידוש. זה אינו שם אביו, אלא שמה של-סבתא של-סבתא שלו. זאת אשתו של אגג, והיא נקראת בשם 'המדתא'.

כך הוא אומר, מדתא, היא אשתו של אגג. ובעת שהלך שאול להרוג את עמלק, עשה אגג כישוף, ונהפך שור שמן. והפך את אשתו, פרה. וחמדו אותן לקרבן. הרי הקב"ה ציוה, וְהַמֶּתָה מְאִישׁ עַד אִשָּׁה מְעַלְל וְעַד יוֹנֵק מְשׁוּר וְעַד שֶׁה מְגַמֵּל וְעַד חֲמוֹר [שמואל א' ט"ו, ג'], אֵל תִּשְׁאִירוּ שְׂרִיד וּפְלִיט. כיון שהעמלקים היו כשפנים, הם היו יכולים להפוך בני אדם לשור ולחמור. א"כ, אגג נהיה שור שמן, ואשתו נהיתה פרה. אבל חבל עליהם, מה, ככה הם ילכו לאבדון? כדאי להקריב אותם לקרבן. כך הם חשבו. כמו שנאמר, אֲשֶׁר חָמַל הָעַם עַל מִיִּטְבַּת הַצֵּאֵן וְהַפֶּקֶר, לְמַעַן זִבַּח לַיהוָה וְגו' [שם שם ט"ז]. חבל עליהם, אפשר ועדיף להקריבם לה'. הם חימדו אותם לקרבן. לכן הוא נקרא 'המדתא', אל תקרי 'המדתא', אלא 'חמדתא'. דהיינו, שהם חמדו אותו. חבל על השמנים הללו, הם משהו משובח.

בסופו של-דבר, באותה לילה, עיבר אגג את מדתא, ופרחה. המדתא התעברה מאגג, הרי היא היתה אשתו הפרה, והיא פרחה. הפרה פרחה. וגם הוא רצה לפרות, אבל הספיקו לתפוס אותו. והוא בעת שביקש לפרות, אחזו אותו וכפתוהו, והביאו אותו אל שמואל כפות. זה מה שנאמר (ש"א טו) אגג מעדנות. אבל בגלל שהיא הספיקה לברוח, בעוה"ר יצא מכך בסוף, המן בן המדתא "האגגי", הוא נקרא על שם אגג. א"כ, כך היה שם אשתו של-אגג, המדתא.

אבל מי היה אביו של-המן? בתרגום שני, כתוב את היחוס שלו, בר סרת, בר בוזא, בר אפלוטס וכו', בר אגג וכו', יש שם רשימה, עד עמלק.

אלעייל'. ואם הוא מארי תלמיד חכם, אומרים 'מארי אלפניס', דהיינו הרב של בית הכנסת. הדבר שגור כך גם אצלנו. ולכל שוחט, היו קוראים 'מארי' בסתם, כי מאחר שלמד הלכות שחיטה, מסתמא הוא יודע ספר.

אבל לדבריו, יש להם נוסח "מתוקן". ולפי דעתי, זה אינו נוסח מתוקן, אלא מקולקל. הם חושבים, כי הם תיקנו את הנוסח, אבל הם שיבשו את משקל הפיוט. הרי הפיוט בנוי, לפי יתדות ותנועות. לדוגמא, לפני כן כתוב, 'דאמת פיה', 'בה ואגב', אח"כ 'אל יעקוב', ובסוף 'מא אהד'. בכל אחד, ישנן שלש תנועות. 'אל', תנועה אחת. יעקוב, זה עוד שתיים. וכן 'דאמת פיה', 'בה ואגב'. הדבר בא במקביל, כיון שזה הולך לפי המשקל. אבל אם אתה אומר 'עיאל יעקב', קילקלת את המשקל, הוספת יתד. ממילא, אין להם "נוסח מתוקן", אלא הם פשוט בלבלו זאת. ועיין בהרחבה בקונטרס "שירה כשירה" בעניין משקל השירים ביתדות ותנועות.

שאלה מהקהל: מה עם השם 'אל בתואל'? תשובת מרן שליט"א: זאת שאלה נוספת. אינני יכול לשאול שאלה זאת עליהם, כי אולי הם לא אומרים בכלל את השיר הזה. אינני יודע. אבל יכול להיות, כי גם שם הם "תיקנו" זאת. הם חושבים שהם מתקנים, אבל הם קילקלו. רבינו שלום שבזי זיע"א, כתב 'אל יעקוב', והם לא הבינו מה הוא אמר. ועולה לי כעת רעיון, כי 'אל', במובן צאצאים, זהו קיצור של 'עיאל'. אולי יתכן. הדבר יכול להיות. אבל עכ"פ מחבר השיר, הרש"ש זיע"א, לא כתב 'עיאל'. הוא לא יכל לכתוב כך, כיון שהדבר היה מקלקל לו את משקל השיר. בודאי שהרש"ש כתב 'אל יעקוב'.

הערה מהקהל: שמעתי כי בשיר יא מחגה, במקום 'אל בתואל', כתוב אצלם 'קאל בתואל'.

'אליעקוב', במלרע וביחד. אלא 'אל יעקוב', שאז הפירוש הוא, זרע יעקב. בערבית, למלה 'אל', ישנה משמעות נוספת. כאשר אומרים 'אל', בהארכה באל"ף, 'אל יעקוב', פירושו צאצאי יעקב. זה דבר בלתי ידוע לרבים וטובים. אבל אאמו"ר זצ"ל היה חכם גדול, דייקן ועמקן, ובקי אפילו בשפה שלהם, והוא הבחין בזאת.

אותו הדבר, מצוי גם בשיר 'יא מחגה'. הרי זהו שיר, שחיברו רבינו שלום שבזי זיע"א, וישנן ראיות לכך, אלו אינם סתם דברים בטלים. יש שם את המלה, 'אל בתואל'. כשנתנו לו את סם המות, כתוב שם 'אל בתואל'. לא 'אלבתואל', במלרע, אלא 'אל בתואל', עם הארכה במלה 'אל'.

הדבר שאני מתפלא הוא, יצא לאור בזמן האחרון הספר הזה, אוצר מנהגי עדן, והוא כותב בהקדמת הספר [נדף 47], כי לעדנים ישנו כאן נוסח מתוקן, נוסח יותר טוב. לפי דעתו. בהתחלה הוא מביא את מה שכתבתי בשם אבא מארי זצ"ל, בזה הלשון, בקונטרס שירת יצחק המחובר לדיואן נעימות שיר מהרב רצאבי בשם אביו התקשה בזה, שהרי אין הביאור היעקב, לכן הוא כתב להאריך את תנועת הפתח. אבל המעיין בדיואן חופת חתנים לעדת עדן, יראה ששם הנוסח הוא מתוקן יותר, במקום 'אל יעקב' כתוב 'עייל יעקוב', שפירושו בני יעקב, בערבית המדוברת של יהודי עדן. תרגום של ילדים זה עייל. מה שאין כן אצל בני תימן, בפרט בקהילת שרעב השתמשו יותר במילת ריגל, כך שמעתי מהם. ומסיים ודו"ק. עכ"ל.

אולם הוא לא דייק. למעשה, גם אצלנו משתמשים לילדים במלה 'עייל'. אבל זה לא נכון לכתוב כך, לפי דקדוק שפתם, אלא 'עיאל באל"ף. עכ"פ המקור לכך, הוא בעצם בפסוק באיוב, 'ישלחו כצאן עויליהם ואיוב כ"א, י"א. ולמשל, למארי שלילדים, אומרים 'מארי

שערי יצחק – השיעור השבועי

להאשים אותם, או לחשוב שהדבר תלוי בהם, ושאם יחליפו אותו במישהו אחר, הכל יהיה בסדר. כי לא זה העניין. כתוב במגילה, גִּדְלַת הַמֶּלֶךְ אֶחָשְׁרוּשׁ אֶת הַמֶּן בֶּן הַמְּדַתָּא הָאֲגִי וַיִּשְׁאַהֲוּ וְגו' [אסתר ג', א']. הקב"ה גידל את הרשעים האלה. אבל כפי שהקב"ה גידל את המן, מפני שעם ישראל חטאו, והיה צריך שיחזרו בתשובה בכדי שהעניין יתקן, הדבר כן גם בעניינינו. לא לחנם הקב"ה גידל אותם, בכדי שאנו נתקן את עצמנו. א"כ בודאי שעניין העצרת הוא, להתעורר בתפילה, ולראות מה אנחנו צריכים לתקן. הדבר ידוע, כפי שדיברנו על כך בפעמים רבות.

הרבה שואלים, לגבי ברכת 'ברוך חכם הרזים'. מבחינה מסויימת, הדבר קצת מסיט את הדעת. כי במקום לחשוב ולראות, אלו דברים עלינו לשפר, שמים לב לדברים הצדדיים. אמנם גם זאת הלכה, אולם אנו צריכים שלא לשכוח את הדבר העיקרי. המטרה היא, להתחזק מעניין זה. לדעת שהקב"ה עושה זאת, בכדי שנחזק את בדיק ביתנו. שנדע כי בעצם, 'אבל אשמים אנחנו'. זה לא עושה אותם יותר טובים, ברור כי הם גרועים פי אלף, אבל אלו הם הערב-רב, ואין להם תיקון. אבל בשבילנו, אנו צריכים לראות, מה עלינו לעשות. וכבר דיברנו כי ענייני הקדושה והצניעות, מוזנחים קצת בעוה"ר.

תשובת מרן שליט"א לשואלים האם צריך לברך "ברוך חכם הרזים" בשם ומלכות, באם יהיו שם ששים ריבוא מישראל.

בכל אופן, רבים שואלים, האם במצב כזה, שישנם ששים ריבוא מישראל, צריך לברך את ברכת 'ברוך חכם הרזים'? הרי ישנה ברכה על כך, בשם ומלכות.

רש"י [ברכות דף נח ע"א] מפרש את הברכה, היודע מה שבלב כל אלו. דהיינו, באותם ששים ריבוא מישראל. והרמב"ם [בביאור שרשי

תשובת מרן שליט"א: א"כ, כנראה הם לא הבינו גם את זאת. הם פשוט לא ידעו. רוב ככל האנשים, אינם יודעים את משמעות הדבר, שיש למלה 'אל', משמעות נוספת. לכן מצאו מלה ידועה דומה 'קאל', שפירושה אָמַר. זכינו לגילוי זה מאאמור"ר זצ"ל, ותנצב"ה.

דברי מרן שליט"א בחשיבות ה"עצרת תפילה" שתתקיים ביום ראשון א' דר"ח אדר ב' בכניסה לעיר ירושלים עיקרית, בשל גזירת גיוס בחורי ישיבות לצבא.

בעניין העצרת תפילה, שתתקיים מחר בעזרת ה', כמובן שזהו מעמד גדול מאד של קידוש שם שמים, וכל מי שיכול להשתתף, מצוה שישתתף בעניין הזה, בכדי לרומם את קרן התורה.

בעוה"ר, מתקיים בנו מקרא שכתוב, וְסַר מִרַע מִשְׁתוּלָל וַיִּשְׁעִיהוּ נִט, ט"ז. דהיינו, הם עשו את בחורי הישיבות כפושעים, קבעו בחוקים שלהם כי צריכים להשליך אותם לכלא. יראי חטא ימאסו, וסר מרע משתולל. הכל הפוך אצלם. מצד אחד אנחנו מתנחמים, שבע"ה אנו נמצאים ערב לפני הגאולה. אבל מאידך, ישנו חילול ה', בכל המצב הזה.

כידוע, המן נקרא צַרַר הַיְהוּדִים [אסתר ג', י"]. 'צורר' מלשון צרור. כנראה הוא עשה צרורות של גזירות, צרות רבות, לכן הוא נקרא 'צורר היהודים'. ובכל דור, ישנו המן חדש. א"כ, קם המן חדש, שעושה צרות בצרורות. אולם צריכים לדעת, כי בעצם זה לא הוא שעושה את הצרות, אלא שהקב"ה משתמש בו בתורת רצועת מרדות לישראל. חז"ל אומרים [מגילה דף יד ע"א], גדולה הסרת טבעת, יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל. שכולן לא החזירו למוטב, ואלו הסרת טבעת החזירתן למוטב. דהיינו, מרמזים לנו מן השמים, שאנו צריכים לתקן את עצמנו. כוונתי היא, כי אין לנו

לשון המשנה להרמב"ם בספר "ידי משה" שורש "רוזי" מרחיב קצת יותר ומפרש זאת כך, שהוא מביט על צפונות האנשים עם ריבוי מספריהם ושינוי צורתם. דהיינו, הקב"ה חכם ויודע על כל אדם, מה עומק מחשבותיו. וכפי שאמרנו מקודם, ששים ריבוא, זהו כללות כל נשמות עם ישראל.

הגמרא אומרת במסכת ברכות ודף נח ע"א, ת"ר, הרואה אוכלוסי ישראל, אומר 'ברוך חכם הרזים', שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה. בן זומא, ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית, אמר 'ברוך חכם הרזים' ו'ברוך שברא כל אלו לשמשני'.

הרמב"ם כותב בהלכות ברכות [פרק עשירי הל' י"א], הרואה ת"ר [ששים] אלף אדם כאחד, אם עכו"ם הם, אומר 'בושה אמכם מאד, חפרה יולדתכם, הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה'. ואם ישראל הם, ובארץ ישראל, אומר 'ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם חכם הרזים'. ישנם נוסחאות, שכתוב רק 'בא"י חכם הרזים'. משמע, כי הכוונה היא רק לחמשת המלים הללו. 'ברוך אתה יי חכם הרזים', אלא בהזכרת שם ה'. אולם המעניין הוא, שבהמשך הוא כותב הרואה מחכמי אומות העולם, אומר 'ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם'. גם בשו"ע [או"ח סי' רכ"ד סעיף ה'], וכן בתכלאל [עץ חיים ח"א דף קע"ה ע"ב], כתוב הנוסח המלא של'ברכה. ברור שהברכה צ"ל כך, 'בא"י אמ"ה חכם הרזים'. דהיינו, שמונה מלים. כנראה המעתיקים קיצרו זאת כאן בשגגה.

אולם לכאורה, מהיכן הרמב"ם לקח את המלה 'כאחד'? 'הרואה שש מאות אלף בני אדם כאחד'? ישנם כאלה, שמשוסימה הבינו, כי הכוונה היא, שכל הששים ריבוא נמצאים ביחד, אבל אין צורך לראות את כולם. אבל אם הדבר כן, הרמב"ם לא היה צריך לכתוב בלשון כזאת, אלא הוא היה צריך לכתוב, 'אם שש

מאות אלף איש נמצאים כאחד', אזי תברך. אבל כתוב, לשון 'הרואה'. משמע, כי צריך לראותם כאחד. והרמב"ם לקח זאת, ממה שכתוב בגמ' על בן זומא, שהיה ע"ג מעלה בהר הבית, דהיינו על מקום גבוה, וכך הוא יכל לראות את כולם.

ממילא יוצא, כי בכדי לברך את הברכה הזאת, צריך לראות ציבור גדול כזה, מן הקצה עד הקצה. רק מי שרואה את כולם בבת אחת, יכול לברך. בזמנינו, הדבר יכול להיות, רק אם האדם יעמוד במקום גבוה ויראה את כולם. אבל אם לאו, שלא יברך. וגם קשה לדעת, האם אכן ישנם ששים ריבוא. איך אפשר להיות סמוך ובטוח, שישנם ששים ריבוא? אבל אם יהיה מקור מוסמך, שאפשר לסמוך עליו, שיאמר כי אכן ישנם שש מאות אלף איש, והאדם רואה את כולם, א"כ שיברך ברכה זו. אבל אם אינו בטוח בכך, אזי שיברך בלב. לפחות שהברכה תהיה בלב, שזה נחשב ברכה לדברי הרמב"ם וסמ"ג וריא"ז.

שאלה מהקהל: האם נשים וילדים מצטרפים למניין ששים ריבוא?
תשובת מרן שליט"א: לא. אלא ככתוב [שמות י"ב, ל"ז] פֶּשֶׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי, הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף.

שאלה מהקהל: הכיצד אפשר לראות ממש בפעם אחת את כל הששים ריבוא? הרי העין רואה רק ממול?
תשובת מרן שליט"א: אין הכי נמי. צריך לסובב את הראש לכאן ולכאן. גם זה נחשב לעניינינו ראיה אחת, כיון שזה בסמיכות.

בספר עלי תמר [דף רפ"ט], הוא כותב כך, בירושלמי כתוב, בן זומא כשהיה רואה אוכלסין בירושלם וכו', ר"ל ראה אוכלוסא ע"ג מעלה בהר הבית, דכשעמד בגובה בהר הבית היה יכול לסקור כולם. ובהמשך הוא מביא את הבבלי, ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר

שערי יצחק – השיעור השבועי

שישנן ששים ריבוא אותיות בתורה, מובא בספר מגלה עמוקות ואופן קפ"ו, באחד באדר, מתחילים האותיות להתנוצץ ברקיע. לפי שבאותו פרק, התחילה להתנוצץ נשמתו של- משה, שהיא כלולה מששים ריבוא אותיות התורה, שכן משה כלול מטעם זה מששים ריבוא נשמות של-ישראל.

בספר קול התור, מובא דבר נוסף בשם הגר"א. הרי זהו ספר עפ"י שיטת הגר"א זצ"ל, בענייני הגאולה, חובר ע"י אחד מתלמידיו, שמו הר"ר הלל משקלוב. כתוב שם (בפרק ראשון) כך, שאלתי את פי רבנו, אם יהיה האפשרות במציאות הגשמית, להעביר את כל ישראל בפעם אחת לארץ ישראל, כיצד לעשות? הוא מדבר בזמנו. הרי יעמדו לפנינו שאלות רבות וקשות, בנוגע לסידור הישוב. אחרי עיון רב בשאלה זו, ענה לנו רבנו, אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל ששים ריבוא בפעם אחת, צריכים לעשות זה מיד. כי מספר זה של ששים ריבוא, כוחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלימה בענייני שמיא בדרך נסית. המשמעות היא, שכאשר ששים ריבוא נמצאים בשערי ירושלים, זהו כח גדול של כללות עם ישראל, כיון שבכל אחד ישנו ניצוץ של איזו נשמה. ואם כולם ביחד, עי"ז הדבר יכול לסלול בעז"ה את הדרך לגאולה. רק שנהיה אנחנו ראויים לכך.

כעת אנו מתחילים, עם גאולת פורים. חודש אדר, זהו חודש נהדר. ואח"כ באה גאולת פסח. אנחנו מקוים, שכבר הגיע זמנינו, כי קרובה ישועתנו לבוא וצדקתנו להיגלות.

המקום ב"ה יקיים בנו מקרא שכתוב, פִּימִי יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת וּמִיכָה ז', ט"ו, ויקוים בנו הכתוב, בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל (ראש השנה דף יא ע"א). רק שנהיה ראויים לכך, שנתקן את עצמינו, בכדי שנוכל למלא את יעודנו בעולם, אכי"ר.

הבית, אמר ברוך חכם הרזים, וברוך שברא כל אלו לשמשיני. וראיתי בסידור תימני כת"י, בשם סידור גדול עם פירוש פעמון ורמון, במשנה אבות רפ"ד בן זומא אומר וכו', שמעשה זה היה כשעלו ישראל לרגל. דהיינו, בן זומא ראה אותם, כאשר הם עלו לרגל. ואיני יודע מקורו. אולי שאב זה מאיזה מדרש כת"י. אכן הדבר מסתבר, שכן ברגל היה קיבוץ גדול של אוכלסין של ששים ריבוא ולמעלה מזה. וסימוכין לזה מהבבלי, שעמד אז על גב מעלה בהר הבית, ומשם ראה האוכלוסיא, שכנראה התקבצו שם להיראות בעזרה.

בזמנו, הפירוש פעמון זהב ורימון, היה עדיין בכת"י. הוא לא ידע כי המחבר הוא, רבי יצחק ונה זצ"ל. מי שמכיר את התכלאל של מהרי"ו, לא כתוב שם את שמו. הוא קרא את הספר, אבל לא כתוב שם מי המחבר. בשער כתוב כך, 'סידור גדול, אשר נקרא פעמון ורימון'. בכל אופן, כך הוא הביא בשמו. אבל כבר זכינו להדפיס זאת בפרקי אבות [מילי דאבות, הוצאת מכון פעולת צדיק], והדבר מובא שם בתחילת פרק רביעי [דף צ"ה]. כתוב במשנה [אבות פרק ד' משנה א'], בן זומא אומר, איזה הוא חכם, הַלְמֵד מִכֹּל אָדָם. שנאמר [תהלים קי"ט, צ"ט] מִכֹּל מַלְמֵדֵי הַשָּׁפְלִיתִי. זהו שמעון בן זומא. על כך כותב מהרי"ו, כשהיו ישראל עולין לרגל, היה אומר ברוך שברא כל אלו לשמשיני, משמע שהיה עשיר. מה הפירוש, 'כל אלו לשמשיני?' רש"י מסביר [ברכות דף נח ע"א], שהם חורשים וזורעים, ואני מוצא מוכן. אבל לפי פירוש, הדבר נראה אחרת. כנראה יש כאן במהרי"ו, נוסחא יותר מדוייקת, שהאדם עולם בפני עצמו, ולו נאה לומר כן.

[בשיעור הבא בלי נדר נרחיב בעניינים דלעיל, ולברר הדק היטב שאין לברך ברכת 'חכם הרזים' אם רואים רק חלק מן הששים ריבוא, ושאינן מצטרפים לכך נשים וילדים].

בכל אופן, עלינו לדעת, מה עומד בפנינו. כעת מתנוצץ חודש אדר, ואם דיברנו מקודם על כך,